

Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 53

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

www.lex-line.com.ua

18-19 вересня
2023 р.

AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLE

Україна, Тернопіль – Польща, Ополе 2023

Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 53): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Ополе, Польща, 18 – 19 вересня 2023 р.) / [редкол. : О. Яремко та ін.] ; ГО “Наукова спільнота”; WSZIA w Opolu. – Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. – 105 с. – ISSN 2617-2364.

У виданні вміщено наукові публікації Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Випуск 53) з юридичних та історичних питань, яка відбулася 18-19 вересня 2023 р. за сприянням Громадської організації “Наукова спільнота” (Україна) та Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu (Польща).

Матеріали коференції також оприлюднено на сайті конференції:
www.lex-line.com.ua

Оргкомітет:

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:
46005, м. Тернопіль, а/с 797
тел. +380979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

**ПОЛІТИЧНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ:
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ**

Гайду Сергій Васильович

аспірант кафедри конституційного,

міжнародного і кримінального права,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID: 0009-0006-5240-0286

Науковий керівник: Гринюк Роман Федорович

доктор юридичних наук, професор,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3642

Держава, на думку Мартіна Ван Кревельда виникла внаслідок обмеженості незліченних форм політичної організації, що існували до неї. Вирішальним нововведенням, що зумовило розвиток держави, стало уявлення про корпорацію як про юридичну особу, а отже, і державу як юридичну особу. Це дало змогу створити політичного суб'єкта, існування якого не було пов'язане з існуванням конкретних осіб – вождів, лордів і королів, або окремих груп – родів, племен і династій [4].

Держава – це політична організація, яка здійснює верховну владу над певною територією та населенням. Держава гарантує стабілізацію соціального суспільства, забезпечуючи підтримання порядку, сприяння процвітанню та захисту інтересів своїх громадян у своїх межах через виконання своїх функцій. Функції держави мають двоїсту природу: напрямок і певні сторони її діяльності, а також вони можуть розглядатися як механізм здійснення державної влади. Крім того, можна говорити, що власне у функціях виявляється сутність держави, її призначення. В цілому термін «функція» (від лат. *functio* – виконання, здійснення) означає сферу діяльності, спосіб дії об'єкта, спрямований на досягнення певного результату.

У сучасних умовах можна спостерігати розширення функцій держави, які продиктовані стрімкими змінами в різних сферах життєдіяльності та на різних рівнях політики. Крім того, тенденції розширення функцій держави пов'язані і з появою уряду як активної сили, що спрямовує економічний і соціальний розвиток через посилення,

розширення політичної функції держави. Кризові ситуації також перевіряють стабільність політичних систем, ефективність державного та політичного управління, оскільки вони висувають надзвичайні вимоги до політичного керівництва, структури та процесів системи.

Дослідження держави як організації політичної влади дає змогу розглядати як її базову функцію політичну функцію, яка є характерною будь-якій державі та знаходить свою деталізацію в інших функціях.

Розуміння політичної функції держави являє собою, що вона виступає як найважливіша функція держави, яка забезпечує політичну стабільність, вироблення державної політики в інтересах людини й суспільства, а також здійснення владних повноважень.

Зміст політичної функції держави зумовлений призначенням держави і набагато ширший, ніж один з основних напрямів її діяльності. На думку У. І. Кузенко «зміст політичної функції держави складають такі елементи: 1) забезпечення народовладдя, тобто участь народу у формуванні органів влади, у прийнятті державних рішень шляхом проведення референдуму, забезпечення права контролю за здійсненням державної влади і реалізацією прийнятих рішень; 2) захист прав і свобод людини в державі; 3) забезпечення державного суверенітету, визначення правового статусу конкретних територій та управління ними; 4) формування політичної системи суспільства; 5) створення демократичних умов для самоорганізації і самоврядування, а також формування громадянського суспільства; 6) формування державної політики в різних сферах; 7) захист конституційного ладу від його насильницької зміни чи повалення, а також територіальної цілісності держави» [2, с. 24].

Політична функція сприяє розумінню держави в її русі, в її дії, в її житті. Вона демонструє суспільні тенденції, шляхи, що ведуть до мети, засоби її досягнення, намагається усунути проблеми та відповідати на нові виклики.

У реалізації політичної функції держави задіяні політичні інститути, органи влади, інститути громадянського суспільства, народ. До них можна віднести виборні та призначувані органи влади федерального, регіонального та локального рівнів, різні форми народовладдя (збори, сходи громадян, народна правотворча ініціатива, публічні слухання, звернення громадян до органів влади, територіальне громадське самоврядування, вибори, референдум). Органи державної влади організовують управління суспільством, через створений апарат управління і примусу спрямований на захист прав і законних інтересів громадян, захист конституційного ладу держави.

Політична функція держави має як внутрішній, так і зовнішній зміст. Так, внутрішньополітична функція держави спрямована на розробка внутрішньої політики; створення умов для розвитку демократії; забезпечення прав громадян на вільну політичну діяльність; охорона і захист конституційного ладу тощо та вона узгоджується як із внутрішньополітичною обстановкою, так і міжнародною. Можна також зазначити, що зовнішньополітична діяльність спрямована і на розв'язання внутрішньополітичних завдань, оскільки без забезпечення безпеки держави, підтримання світового порядку, запобігання війні, запобігання екологічним катастрофам, ліквідації ядерної зброї не можна говорити і про належний рівень економічного, правового, соціального і культурного розвитку держави.

Слід також брати до уваги, що функції держави неоднакові й рівнозначні. Їхня роль і специфіка залежить від того, за яких умов вони реалізуються, у звичайний мирний час чи в період конфліктів, військових нестандартних умов. Проте можна констатувати, що політична функція держави має на своїй меті й забезпечення державної та національної безпеки. Можна погодитися із Л. Р. Наливайко, який розглядає національну безпеку, як складову політичної функції. На думку дослідника «національна безпека» розуміється як завдання поряд із політичною стабільністю, розвитком народовладдя. В свою чергу О. В. Лемак розглядає забезпечення національної безпеки «є невід'ємною від основних напрямків діяльності держави та полягає у забезпеченні безпеки відповідних національних інтересів (цінностей) у військово-силовій, екологічній, економічній, політичній, інформаційній сферах або об'єктів захисту, відповідно, територіальної, екологічної, економічної, політичної та інформаційної безпеки держави за умови виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам» [1, с. 67].

Отже, політична функція держави багатогранна, вона охоплює встановлення, реалізацію і дотримання волевиявлення народу; державний суверенітет на всій території держави і захист конституційного ладу; захист прав і свобод людини.

Література:

1. Лемак О. В. Забезпечення національної безпеки як функція держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 64-67
2. Кузенко У. І. Політична функція сучасної держави: поняття, зміст, структура. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*.

Серія: Право. 2014. Вип. 28. Том 1. С. 23-26. URL: [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6743/1/ПОЛІТИЧНА%20ФУНКЦІЯ%20СУЧАСН ОЇ%20ДЕРЖАВИ.pdf](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6743/1/ПОЛІТИЧНА%20ФУНКЦІЯ%20СУЧАСН%20ОЇ%20ДЕРЖАВИ.pdf)

3. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Харків: Право, 2009. 600 с.

4. Kuuathas Chandran A definition of the state. *University of Queensland Law Journal*. 2014. 33(2), 357-366. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/226956982.pdf>

ОСОБЛИВОСТІ ДЕЛЕГОВАНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

Лисенко Анна Володимирівна

аспірант, кафедра прав людини та юридичної методології,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ORSID: 0009-0001-8433-3798

Науковий керівник: Лук'янов Дмитро Васильович

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент

Національної академії правових наук України

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3659

Анотація: У тезах проаналізовано динаміку соціальних процесів у сучасному світі та необхідність мобільності державного управління. Основний акцент зроблено на практиці використання делегованого законодавства, що є ефективним інструментом реагування на зміни в суспільстві. Розглянуто особливості цього підходу в різних формах правління, від парламентської до президентської. Зазначено, що делеговане законодавство полегшує адаптацію правових норм до складних викликів сучасності. Висвітлено механізми та причини делегування законодавчих повноважень, а також важливість ефективного контролю за цим процесом з боку парламенту. Узагальнено, що делеговане законодавство є значущим напрямком сучасної взаємодії між урядом і парламентом, сприяючи швидкій та адекватній реакції на потреби суспільства.

Ключові слова: нормотворчість, законодавчий процес, делеговане законодавство, парламентарна форма правління, президентська форма правління, адаптація правових норм.

Динаміка соціальних процесів у сучасному світі вимагає мобільності державного управління. Ця тенденція окреслилася в ХІХ столітті, коли

більшість країн світу вже набула своє формальне право й певний спосіб нормотворчості. Механізмом такої практики слугував процес делегування повноважень. Сьогодні ця практика є доволі поширеною в державному управлінні багатьох країн світу, свідченням чого є сформований інститут делегованого законодавства, що дозволяє швидко, ефективно та фахово реагувати на потреби регуляції, як сфери державного управління, так і окремих прав громадян.

Необхідність делегування законодавчих повноважень пов'язана в першу чергу з тим, що законодавча процедура в більшості сучасних держав є складним і тривалим процесом. Часто створюється ситуація, коли парламент не встигає оперативно реагувати на зміни, що відбулися в суспільстві, шляхом прийняття відповідних нормативних правових актів.

На думку фахівців, така передача повноважень дозволяє звільнити законодавця від детального регулювання та створити умови для оперативного реагування на умови, що змінюються. Необхідність прийняття актів делегованого законодавства, як правило, обґрунтовується різноманітністю та складністю проблем, що підлягають врегулюванню, взаємозалежністю питань, що належать до компетенції законодавчої та виконавчої влади, надмірною тривалістю та формалізованістю процедури проходження законопроекту через парламент та потребою у прийнятті термінових рішень [1, с. 139].

Практика делегованої законотворчості є одним з важливих напрямів взаємодії уряду і парламенту, різновидом набутих повноважень участі виконавчої влади в законотворчому процесі. Вона припускає здійснення органами виконавчої влади, на підставі прямого припису закону, правового регулювання тих громадських стосунків, нормування яких належить до компетенції самого законодавця. Делегована законотворчість (англ. *delegated law*) – видані урядом за уповноваженням парламенту нормативні акти, що фактично мають силу закону, у порядку поступки (делегування) парламентом уряду деяких законодавчих повноважень. Таке делегування є за своєю суттю передачею права на ухвалення законів державному органу (зокрема, уряду), який відповідно до своєї власної компетенції таких прав не має [2, с. 131].

Однією з характерних рис сучасної держави є зростання урядової нормотворчості, у тому числі у формі делегованого законодавства. Норми, які врегульовують ці повноваження, присутні у конституціях багатьох країн. Так, в ст. 38 Конституції Франції зазначено, що уряд для виконання своєї програми може звернутися до парламенту за дозволом щодо видання ордонансів обмеженого терміну з врегулювання питань, які належать до сфери законодавства». Ст. 114 Конституції Румунії встановлює, що

парламент може ухвалити спеціальний закон, який уповноважує уряд видавати ордонанси в галузях, які не є предметом органічних законів. Згідно з ст. 88 Конституції Хорватії Палата представників може терміном на один рік уповноважити уряд Республіки Хорватія видавати накази з окремих питань, що належать до її компетенції, за винятком питань, пов'язаних із регулюванням здійснення передбачених Конституцією свобод і прав громадян, виборчої системи, організації, компетенції та порядку діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування. У ст. 164 Конституції Швейцарії є положення про те, що федеральний закон може передбачити делегування повноважень з прийняття правових норм, якщо це не заборонено Конституцією. І такі положення містяться ще в ряді конституцій багатьох країн світу.

Основний контроль над процесом видання актів у порядку делегування законодавчих повноважень у більшості країн покладається на парламент – орган, що ініціює процес делегування і визначає його умови. Основним засобом парламентського контролю є затвердження відповідних законодавчих актів уряду. Також одним із засобів контролю може бути заслуховування звіту міністрів, до який включаються переліки актів, виданих у порядку делегування законодавчих повноважень. У своїх звітах вони обґрунтовують необхідність прийняття цих актів, механізм їх дії, узгодженість з іншими законами і т. д. У разі негативної оцінки звіту міністра щодо виданих в порядку делегування законодавчих повноважень актам, вони можуть бути передані на виправлення уряду або скасовані парламентом [3, с. 69].

Ще один із надзвичайних засобів, до яких може вдатися парламент, якщо його не влаштовує законодавча діяльність уряду, є втручання в сферу делегованого законодавства і видання законів з питань, відданих на розгляд виконавчої влади (хоча у деяких країнах уряд може не допустити цього). Отже, можна зробити висновок, що якщо парламент бажає відновити звичайний режим законодавчого регулювання в сфері, переданій на розгляд уряду, йому необхідно вивести її зі сфери повноважень органу виконавчої влади або шляхом внесення змін до акту про делегування, або оспоривши компетенцію уряду в конституційному суді [2, с. 133].

Варто зазначити, що використання делегованого законодавства найбільше підходить для країн з парламентарною формою правління, де в основі відносин між парламентом та урядом лежить принцип довіри. Однак такі акти використовуються і в країнах із змішаною, і навіть президентською формою правління [4, с. 19].

У країнах загального права питання про делегування не зустрічало жодних заперечень, оскільки визнавалося, що парламент на свій розсуд має право делегувати повноваження іншим органам. З цього приводу англійський юрист та фахівець з конституційного і міжнародного приватного права Альберт Венн Дайсі виступав за наділення виконавчої влади законодавчими повноваженнями. «Як сутність, так і форма статуту, зазначав він, значно покращилися, якби виконавча влада у Великобританії могла, так само як і у Франції, за допомогою декретів, ордонансів та прокламацій, які мають силу закону, виробляти подробиці застосування загальних принципів, що полягають у законодавчих актах» [5, с. 12].

Таким чином, делегування законодавчих повноважень може здійснюватися шляхом ухвалення парламентом відповідного закону про право конкретного органу чи посадової особи видавати у порядку делегованого законодавства акти щодо певних питань протягом конкретно встановленого часу. Крім того, делегування законодавчих повноважень може й відбуватися, коли парламент свідомо видає закони загального характеру, без конкретики, тим самим роблячи їх застосування неможливим без відповідної законодавчої діяльності органів виконавчої влади.

Причини делегування можуть різні: зростаюча складність відносин у сучасному суспільстві, завантаженість законодавчого органу та нестача часу, відведеного на парламентські засідання тощо. Парламент, видаючи закон, може схвалювати заходи щодо контролю у певній сфері, не маючи при цьому необхідних механізмів для його здійснення. А тому конкретному органу виконавчої влади чи її посадовій особі інколи краще самому прийняти нормативний акт на основі делегованих повноважень, аніж залежати від можливого його прийняття законодавчим органом.

Література:

1. Сорока С. В. Механізми взаємодії уряду і парламенту в процесі державного управління: досвід країн ЄС та українська практика : монографія. Миколаїв: Видавництво ЧДУ імені П. Могили, 2012. 421 с.
2. Бесчастний В. М. Конституційне (державне) право зарубіжних країн : навч. посіб. / В. М. Бесчастний, О. В. Філонов, В. М. Субботін. К. : Знання, 2008. 467 с.
3. Favoreau L. Droit constitutionnel / L. Favoreau, P. Gaïa, R. Ghevontain. Paris: Dalloz, 2007. 988 p.
4. Дончик Н. Зарубіжний досвід правового забезпечення міжрівневої взаємодії в системі державного управління. *Аналітика і влада*. 2012. № 5, С. 27-33

5. Dicey, Albert Venn. Introduction to the study of the law of the constitution. Reprint. Originally published: 8th ed. London: Macmillan, 1915. PART I THE SOVEREIGNTY OF PARLIAMENT. Chapter I THE NATURE OF PARUAMENTARY SOVEREIGNTY Retrieved from https://files.libertyfund.org/files/1714/0125_Bk.pdf

МОНАРХІЧНА ІМПЕРІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПЛЕМІННИХ СОЮЗІВ

Сухонос Володимир Вікторович
доктор юридичних наук, професор,
Сумський державний університет
ORCID: 0000-0002-9058-5182

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3648

Вважається, що перші держави виникли на межі IV–III тис. до н. е. на завершальному етапі т. зв. «неолітичної революції» [11, с. 50-51], коли економіка, що присвоює змінилася на економіку, що виробляє [10, с. 43].

Саме тоді розпочинається розкладання племінної організації і починають діяти ті чинники, які вели до перетворення племені в переважно соціально-потестарну спільноту. Це, своєю чергою, обернулося подальшою інтеграцією – тепер уже на надплеменному рівні. Зокрема, подібна ситуація спостерігалася в Україні, де західні анти – дуліби-волиняни об'єдналися з іншими племенами для надання відсічі аварам («обрам»). Таким чином, у той час і навіть східні слов'яни-анти, що утворювали племінні об'єднання ще для боротьби з готами, створили свою державу – державу волинян, правителя якої Масуді називає іменем «Маджак». На думку вчених, воно нагадує спотворене століттями та мовою іноземних народів існуюче у слов'ян VI ст. ім'я Мужак або Мужок [7, с. 54].

Найчастіше, трансформація племінних союзів у держави здійснювалася через утворення імперій.

М. Чугуєнко визначив імперію як «примусове державне об'єднання кількох народів навколо одного центру» [13, с. 147]. Залежно від цього центру О. Соскін виділив такі форми імперії як «імперія-метрополія», «імперія-столиця», «імперія-держава» та «імперія вождя» [12, с. 776].

На нашу думку, історично першою формою імперії були імперії вождя. Зокрема, можна згадати першу в світі імперію – Аккадську імперію

Саргона Старого, яка об'єднала під своїм скіпетром всі міста-держави Шумерської конфедерації [9, с. 82].

Не менш відомою була інша «імперія вождя» – держава Олександра Македонського, яка об'єднала колосальні території Перської держави Ахаменидів із Македонією та Елладою на Заході і території західної Індії на Сході [5, с. 164-165].

У добу Середньовіччя відзначилася імперія Карла Великого, яка об'єднала територію нинішньої Франції, Італії та Німеччини [1, с. 33].

На території України теж існувала «імперія вождя» у вигляді держави, що «перебувала під владою Ардагаста» [8, с. 263], котра, на нашу думку, була «першою варварською, східнослов'янською примітивною протодержавою ранньої, антської, пори формування руського народу» [7, с. 53].

Доля імперій подібного типу також була відомою.

Зокрема, Аккадська імперія загинула під ударами кочівників-гутіїв [9, с. 84]. Імперія Олександра Македонського зникла, перетворившись на три спадкових наділи сподвижників великого завойовника – діадохів [2, с. 9]. Зокрема, правителем Єгипту став Птолемеї, а правителем Македонії та Греції – Деметрій Поліоркет. Уся ж інша територія відійшла Селевкові. Саме нащадки останнього, врешті-решт, втратили владу на більшій частині колишньої перської держави, що обернулося піднесенням грізного суперника Риму – Парфії.

У добу Середньовіччя припинила своє існування й імперія Карла Великого. Саме на її місці згодом, врешті-решт, виникли королівство Франція [6, с. 42] та Священна Римська імперія [6, с. 47].

Щодо імперії Ардагаста, то її доля нам невідома, оскільки, за словами В. Мавродіна, вона не мала своїх власних істориків та літописців, а зберегла пам'ять про себе лише в туманних переказах, записаних більш пізніми літописцями та арабськими письменниками [7, с. 54].

На нашу думку, подібний перебіг подій викликаний, перш за все, через потужний суб'єктивний чинник. Імперія Саргона Старого досягла піку свого розвитку саме в період активної діяльності цього правителя. Імперії Олександра Македонського та Карла Великого також не змогли пережити своїх творців. Скоріше за все, те ж саме сталося і з державою Ардагаста.

Проте, подібний суб'єктивний чинник свідчить про те, що більшість імперій закладалися у формі монархії.

На перших порах монархія розглядалася лише як одновладдя. Зокрема, можна згадати, що Аристотель виділяв правління одного, не вирізняючи при цьому виборний чи спадковий характер влади монарха [4, с. 43].

Спадкування, в якості монархічного принципу з'являється лише в добу Середньовіччя, у тому числі й раннього. Саме тому вбитий у аварів княжич антів Мезамир Ідарович добре усвідомлював, що його влада має спадковий характер, оскільки складала привілею однієї сім'ї, трьох членів якої Мезамир знав особисто [7, с. 44].

Остаточно спадкоємна влада як принцип монархічного правління [3, с. 275] затверджується після Столітньої війни.

Література:

1. Агібалова К. В. Донської Г. М. Історія середніх віків: підручник для VI класу / пер. з рос. В. І. Лапій. Київ: Радянська школа, 1979. 262 с.
2. Бенгтсон Г. Правителі епохи елінізму / пер. с нем. Э. Д. Фролов. Москва: Наука, 1982. 391 с. («По следам исчезнувших культур Востока»).
3. Державознавство: підручник / за ред. Володимира Сухоноса. Суми: Університетська книга, 2021. 493 с.
4. Історія вчень про державу і право: хрестоматія для викладачів, аспірантів і студентів спец. «Правознавство»: у 4 ч. / уклад. В. В. Сухонос. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. Ч. 1: Політико-правова думка стародавнього світу і середньовіччя. 149 с.
5. Коровкін Ф. П. Історія стародавнього світу: підручник для V класу / пер. з рос. М. Ф. Лазоренка. Київ: Радянська школа, 1977. 232 с.
6. Космінський Є. А. Історія середніх віків: підручник для 6–7 класів середньої школи. Київ: Радянська школа, 1953. 256 с.
7. Мавродин В. В. Образование древнерусского государства. Ленинград: Изд-во Ленинградского государственного ордена Ленина университета, 1945. 432 с.
8. Мишулин А. В. Древние славяне в отрывках греко-римских и византийских писателей по VII в. н. э. Вестник древней истории. 1941. № 1 (14). С. 230-280.
9. Нариси історії стародавнього Сходу: посібник / за ред. В. В. Струве; пер. з рос. П. П. Кошової та М. П. Лещенко. Київ: Радянська школа, 1957. 264 с.

10. Петров И. В. Государство и право древней Руси (до эпохи Русской Правды): Монография : в 10 т. Москва: Издательский дом Академии естествознания, 2016. Т. 1–2 : Т. 1. Теории происхождения государства и права. Античные письменные источники и венецианская проблема (I-V вв.). Т. 2 : Древнейшие письменные известия о славянах и денежные рынки Восточной Европы (VI-VII вв.). 419 с.
11. Робертс Дж. М. Иллюстрированная история мира: в 10 т. / пер. с англ. А. Богомягкова. Москва: БММ АО, 1998. Т. 1: Доисторическое время и первые цивилизации. 192 с.
12. Сацков Н. Я. Разрушающая и созидаящая роль идеи к Третьему Тысячелетию Христовой Эры. Киев: Ин-т праксеологии, 1995. 902 с.
13. Чугуєнко М. Україна, яка шокує. Лабіринти історії. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2005. 351 с.

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

**ENERGY SECURITY OF THE EUROPEAN UNION:
REDEFINING THE CONCEPT AMID THE RUSSIAN
AGGRESSION AGAINST UKRAINE**

*Yana Benedyk
PhD, Associate Professor,
Chair of Comparative and European Law,
Educational and Scientific Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Internet address of the article on the web-site:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3665

During the 2000s, the Russian government has numerously demonstrated that the energy sector, constituting one of the central pillars of its national economy, also became its key instrument of external political manipulations. The events of 2021, among many other examples, displayed the same tendency when in order to force EU institutions and the member states to reach a political consensus regarding the need for rapid certification of the Nord Stream-2 transmission system operator (based on the German regulator's respective decision with the following approval of the European Commission) Gazprom significantly cut down the volumes of gas imports flowing through such traditional Eastern and Central European routes of gas supplies as Brotherhood and Yamal pipelines [1, p. 3, 13-14]. Thus, against the backdrop of the EU's dependency on oil and natural gas supplies and the level of influence Russian political machinery had on European elites, the major energy turbulence in Europe since the 1973 oil shock that emerged in 2022 has seemed by many as something "fatally" inevitable [2; 3, p. 5-6; 4, p. 180].

However, it would be inaccurate to say that the EU was entirely unprepared for such a turn of events. In the most general way, the efforts of the European Union directly or indirectly contributing to the energy security of its member states encompass several lines of action:

a) market liberalisation segment aiming at the gradual opening of originally monopolised natural gas and electricity markets of the member states to the competition and ensuring integration between them for the introduction of the reliable and barrier-free internal energy market;

b) security *sensu stricto* segment that covers activities aimed at preventing and reacting to disruptions of supplies of electricity and natural gas within the EU energy market as well as supranational instruments establishing obligations for the member states to maintain minimum stocks of crude oil and petroleum products;

c) environmentally oriented initiatives with the purpose of ensuring rapid and comprehensive deployment and integration of new and renewable energy technologies into systems predominately based on conventional energy sources while providing high levels of energy efficiency;

d) EU/Euratom instruments covering measures to guarantee the implementation of high standards of nuclear safety throughout the EU.

To bridge energy-related interests between the European states and contribute to gradual regulatory convergence between them, the EU also "exports" its legal standards to its neighbours under international agreements and through such "institutionalised" models of field-specific cooperation as the Energy Community (e.g., art. 3 of the Treaty Establishing the Energy Community [5]).

Consequently, while it is indisputable that to prevent severe disruptions in the internal market, the EU, together with its member states, must diversify the sources and routes of its energy supplies, including further development of its LNG infrastructure, as well as implement efforts for the deployment of renewables and energy saving technologies, other EU-specific instruments complementing mentioned measures must be taken into account.

This primarily concerns the need to develop internal electricity and natural gas markets based on the energy transition paradigm with an emphasis on democratisation, decentralisation, and transparency. From this perspective, the European Commission and the member states must ensure full implementation of the "fourth" energy package ("Clean energy for all Europeans" package) [6], which aims at further decentralisation of the gas and electricity energy markets by the enlargement of the number of active market participants, including mechanisms of improving the effectiveness of demand management by private consumers, engagement of citizen energy communities and renewable energy communities in producing, sharing and consuming energy, new progressive market-based instruments for the support of renewable energy producers, etc.

Additional measures need to be implemented to reinforce energy solidarity mechanisms, encompassing solidarity instruments between the member states and between the member states and the institutions of the EU based on art. 122 and 194 of the Treaty on the Functioning of the European Union [7] in line with the concept of solidarity articulated by the European Court of Justice in the "*Opal saga*" [8; 9] and the cooperation paradigm reflected in Council Regulation (EU) 2022/2576 [10]. After all, the ability

to think above purely national interests is the feature that predetermines the EU's unique nature right from the inception of the Communities and its success, which has inspired other regions to use the same logic of cooperation to build their own integration projects.

At the same time, further efforts need to be implemented to strengthen solidarity in relations of the Union with the third states, primarily its neighbours. This, among other possible initiatives, covers the mechanisms and security-related instruments of cooperation between the Energy Community members. Furthermore, taking into account bilateral international agreements concluded by the EU with its partners (e.g., art. 338 of the Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part [11]) and enshrined in art. 216(2) of the Treaty on the Functioning of the European Union general obligation of the Union institutions and member states to comply with obligations arising from the agreements of the Union, the principle of solidarity also covers decisions of the Union and its member states that might adversely affect political and economic interests of its partners.

Sources:

1. Quarterly report on European gas markets with focus on 2021, an extraordinary year on the European and global gas markets. Directorate-General for Energy. Unit A.4. Market Observatory for Energy. 2022. URL: https://energy.ec.europa.eu/system/files/2022-04/Quarterly%20report%20on%20European%20gas%20markets_Q4%202021.pdf
2. Peeters, T. The EU Energy Dependency on Russia and Historic Opportunity for Independence. March 17, 2022. URL: <https://behorizon.org/the-eu-energy-dependency-on-russia-and-historic-opportunity-for-independence/>
3. Di Bella, G., & others. Natural Gas in Europe: The Potential Impact of Disruptions to Supply. International Monetary Fund. WP/22/145. July 2022. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2022/07/18/Natural-Gas-in-Europe-The-Potential-Impact-of-Disruptions-to-Supply-520934>
4. Yakoviuk, I., Maksym, T. Energy Security of the European Union in the Context of Russian Aggression against Ukraine. Problems of Legality. 2023. No. 160. P. 170-191. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/view/274518>
5. Treaty establishing the Energy Community, 25 October 2005. URL: <https://www.energy-community.org/legal/treaty.html> ¶
6. Clean Energy for All Europeans. European Commission, Directorate-General for Energy. Publications Office. 2019. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b4e46873-7528-11e9-9f05-01aa75ed71a1/language-en?WT.mc_id=Searchresult&WT.ria_c=null&WT.ria_f=3608&WT.ria_ev=search

7. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal of the European Union. C 326. 26.10.2012. P. 47-390.
8. Case T-883/16 Poland v Commission. Judgment of the General Court of 10 September 2019. European Court Digital Reports. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=217543&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=698228>
9. Case C-848/19 P Germany v Poland. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 15 July 2021. European Court Digital Reports. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=244187&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=704959>
10. Regulation (EU) 2022/2576 enhancing solidarity through better coordination of gas purchases, reliable price benchmarks and exchanges of gas across borders. Official Journal of the European Union. L 335. 29.12.2022. P. 1-35.
11. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. Official Journal of the European Union. L 161. 29.05.2014. P. 3-2137.

ПРОЦЕС ПОКАРАННЯ РФ ЗА ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Апанасько Іван Володимирович
магістрант, Маріупольський державний університет

Науковий керівник: Грідіна Ірина Миколаївна
доктор історичних наук, професор, професор кафедри політології
та міжнародних відносин, Маріупольський державний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3647

Актуальність

Актуальність досліджуваної проблеми пов'язана з нагальною потребою перетворити міжнародне право на дієвий механізм унеможливлення злочинів проти людства, таких, які сьогодні безкарно здійснює Росія в Україні. Широкомасштабна агресія проти України 2022 р. стала можлива, в першу чергу, через відчуття безкарності керівництва Росії у 2014 р. після тимчасової окупації Криму, окремих

районів Донецької та Луганської областей, розв'язування конвенційної війни проти суверенної держави у центрі Європи. «Обурення та занепокоєння» колективного Заходу, видимість, а не реальність економічних санкцій для Путіна стали показником слабкості колективного Заходу, системи міжнародної колективної безпеки. Його зовнішньополітичним кредо стала формула «право сили, а сила права». У 21 сторіччі в цивілізованому світі, немає місця безпричинному насиллю, вбивствам та геноциду мирного населення задля задоволення імперських амбіцій під егідою збирання історичних земель, виправдовуючись тезою про те, що Україна не має права на існування, як незалежна держава. Проте державі-терористу вкрай важливо завоювати, окрім іншої держави, свій місцевий електорат, відклавши далеко позаду гідність, здоровий глузд та будь-які можливі форми міжнародного права та прав людини.

Наразі продовжується військова агресія з боку Росії, яка супроводжується вбивствами мирного населення України, тому що РФ залишається цілком безкарною, що не обмежує її ані в часі, ані в підході до ведення війни. Якщо тенденція не зміниться, то в майбутньому, такий досвід неприкритого тероризму стосовно іншої держави стане «успішним» прецедентом для втілення подібних ідей військової агресії. І однією з найважливіших відкритих можливостей для такої агресії буде (вже є) усвідомлення відсутності відповідних заходів для покарання. Тому, вкрай важливо дослідити проблему покарання держави за військову агресію та злочини проти людяності з метою своєчасного та одночасного початку трибуналу та вживання більш ефективних заходів, не чекаючи офіційного завершення війни.

Мета

Метою дослідження є встановлення сучасних можливостей міжнародно-правових інститутів у справі покарання Росії за розв'язання агресії проти суверенної держави шляхом збору та аналізу воєнних злочинів та злочинів проти людяності, вчинених агресором на території України, в контексті ретроспективного аналізу історичного досвіду. Матеріалом для дослідження слугують ad hoc створений Нюрнберзький процес та Міжнародний трибунал щодо колишньої Югославії на базі Міжнародного Кримінального Суду в Гаазі. Проте їх досвід не цілком підходить випадку України в умовах повномасштабного вторгнення, оскільки окремої резолюції для започаткування військового трибуналу над Росією зі сторони Радбезу ООН отримати майже неможливо. Оскільки це тягне за собою глобальні геополітичні наслідки.

Невиконання Росією обов'язків згідно рішень міжнародних судів

Одним з найбільш гострих, та водночас, гіпотетичних запитань сучасних політологів, вчених, експертів є таке: чому Росія жодного разу не понесла відповідальність за свої злочини у війнах, розпочатих з моменту розпаду СРСР. Може скластись думка, що західним країнам немає жодної справи до невеликих країн та республік що межують із Росією, тому що агресор на весь світ виправдовується захистом російськомовного населення або запобіганням тероризму. І при цьому за невияснених обставин, Росії вірять і вважають це внутрішніми конфліктами всередині держави. Кожного разу безкарність за попередні злочини веде російську армію на нову війну в інші країни. За роки мирного та ситого існування на російській енергії, Захід поринув у зону комфорту та закривав очі на війни в Молдові, Чечні, Грузії та на військову агресію на території України розпочату в 2014 році. Навіть розв'язання війни в Грузії в 2008 році не завадило запуску газопроводу «Північний потік» між РФ та Німеччиною у 2011. Всупереч агресивній політиці РФ, Західні країни з заохоченням продовжували співпрацювати з державою-терористом, тому що це було економічно вигідно для всіх сторін, а Росія зі свого боку уникала можливості навіть згадуватись в юрисдикції міжнародних судів.

Наприклад, у 2016 році Росія підписала указ про відмову ратифікувати Римський статут, підписаний у 2000 році, таким чином не потрапляючи під юрисдикцію Міжнародного Кримінального Суду. Оскільки напередодні МКС розцінив анексію Криму як збройний конфлікт, це стало би передумовою для початку розслідування проти РФ за її військові злочини. У російському МЗС висловили невдоволення позицією МКС і рішенням почати розслідування збройного конфлікту між Росією і Грузією.

У січні 2023 року Європейський Суд з Прав Людини визнав окупацію Донецької та Луганської областей. Для цього знадобилось майже 9 років розповідей та доказів всьому світу про війну в Україні, щоб Страсбурзький Суд звернув увагу на злочини, які РФ коїть протягом останніх років на території сусідньої суверенної держави. Незважаючи на це, Росія заявила про те, що не буде виконувати рішення ЄСПЛ [0], оскільки вона вийшла з Конвенції з прав людини, звільнившись від відповідальності виконувати конвенційні зобов'язання та рішення Європейського суду з прав людини. Отже, від повноцінного засудження Росію рятують процедурні проблеми розгляду справ, які стоять на заваді

правосуддя та заводять Страсбурзький Суд у глухий кут, оскільки для розгляду справи проти країни відповідача повинен бути присутній суддя від цієї країни. Це свідчить про неспроможність суду винести вирок країні-терористу за допомогою існуючих процедур та методів, що чергове доводить неефективність ЄСПЛ у чисельних справах із порушень прав людини громадян України під час російсько-української війни.

Цей приклад доводить, що сучасне міжнародне право разом із конвенціями функціонують із застарілими методами покарання за будь-які правопорушення, до того ж за які майже неможливо притягнути злочинця до відповідальності. В найліпшому випадку – після перемоги України. На превеликий жаль, це не врятує тих, кого вже забрала війна і ще забере. Слід зазначити, що міжнародне право не враховує можливість дій у випадку, коли держава фінансує тероризм, пропагує нетерпимість до інших народів і країн, а також до всіх тих, хто не приймає її спосіб життя.

Роль міжнародних інституцій у допомозі вирішення питань щодо РФ (ООН, ЄС)

"Росія повинна нести відповідальність за ці жахливі злочини. Путін має бути притягнутий до відповідальності. Ми повинні зробити все, що в наших силах, щоб притягнути винних до відповідальності. Європейський Союз разом з нашими партнерами продовжить працювати над тим, щоб Росія заплатила за це". – президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляйен про створення Міжнародного центру з розслідування злочинів агресії проти України [26]. Незважаючи на всю трагічність наслідків повномасштабної війни, злочинність та несправедливість, відповідальних треба бути карати за законом. Планується створення спеціального трибуналу для Путіна за підтримки європейських партнерів. Голови комітетів у закордонних справах парламентів 19 країн і ЄС виступили із загальною заявою про необхідність притягнення Росії до відповідальності за міжнародні злочини в Україні [0]. Вони виступають за створення спеціального міжнародного трибуналу.

Проте, подібна заява стала можливою лише завдяки гучному розголосу офіційних та громадських кіл про злочини проти українського народу. Як вже вище було зазначено, попри військові злочини Росії здійснені в Грузії, Молдові та Ічкерії, вона не понесла жодного покарання. Всі ті країни є меншими за територією та населенням за Україну, попри це, територіальна цілісність держави та цінність людського життя не

стають меншими. Оскільки Росія ніколи не ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду, притягнути до відповідальності за її злочинні дії було неможливо. Замість того, було можливо бойкотувати будь-які зв'язки з Росією, остаточно відмовитись від її енергоносіїв та будь-яким чином не взаємодіяти з державою-агресором. Натомість, світова спільнота не була здатною проявити хоча б стурбованість стосовно вбитих мирних мешканців, окупації та загарбництва території суверенних держав, тому що економіка власної країна дорожча за правосуддя.

Навіть у 2014 році після анексії АР Крим та частин територій Донецької та Луганської областей, найжорстокішою міжнародною реакцією стали санкції, що жодним чином не стримали подальшої ескалації військових дій на території тимчасово окупованих територій України. Головним джерелом збагачення російського бюджету є галузь експорту нафти та газу, що жодним чином не зазнала обмежень. І саме завдяки вигідному двосторонньому партнерству в енергетичній сфері між Росією та країнами Європейського Союзу стала можливою безкарність з усіма наслідками, що з цього випливають. Варто пригадати, що саме Німеччина та Франція, країни з найпотужнішою економікою серед держав-членів ЄС, блокували вступ України до НАТО в 2008 році, з формулюванням "не провокувати Росію". Таким чином, країна-агресор придбала індульгенцію на вбивства та військову агресію, продовжуючи власне збагачення за рахунок економічної стабільності Західних країн.

Яскравим прикладом визнання бездіяльності на ігнорування жорсткого порушення міжнародного права та державного суверенітету України з боку представників ЄС є слова прем'єрки Італії Джорджії Мелоні. Вона відзначила, що анексія Криму Росією в 2014 році представляла беззаперечне порушення норм міжнародного права та спробу реалізації агресивних російських планів щодо всієї території України. "У 2014 році зарубіжні країни не вбачали в повному обсязі масштабів того, що мало місце, і можливо, розраховували на те, що Москва обмежиться лише цією ініціативою імперіалістичного характеру. Наші припущення були неточними, і нам належить визнати цю помилку", – заявила Джорджія Мелоні [0].

Парадокси діяльності ООН

"Хто знає більш безсильну організацію, ніж ООН?" – Начальник штабу бригади «Азов», Богдан Кротевич [0]. Організація, яка була створена у відповідь на жахи та звірства Другої світової війни з метою

запобігання будь-якій війні в майбутньому, поводить себе вкрай пасивно під час повномасштабної війни розв'язаної Росією проти України.

Слід зазначити, членство Росії в Раді Безпеки ООН з самого початку є незаконним, оскільки воно було набуто нею внаслідок розпаду СРСР. Відтоді, Росія цинічно зловживає узурпованим правом вето в Радбезі ООН саботуючи загальноприйняті норми міжнародного права. Так наприклад, 23 лютого 2023 року Генеральна Асамблея ООН схвалила проект резолюції, який містить «формулу миру», покликану завершити повномасштабне вторгнення в Україну. Однак, резолюції Генеральної асамблеї ООН носять виключно рекомендаційний характер. І єдина структура, яка має повноваження ухвалювати зобов'язуючі рішення стосовно агресора - Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Проте, реалізація цих повноважень унеможлиблюється через право вето, що регулярно використовується Росією.

Можна зробити висновок, що діяльність Організації Об'єднаних Націй у забезпеченні протидії російській агресії проявляє суперечливий характер. Рада Безпеки, внаслідок вето з боку агресора, який є постійним її членом, практично не виявляє здатності до дії. Російська Федерація в свою чергу демонстративно ігнорує рішення Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй. Таким чином, гострим стає питання доцільності існування міжнародної інституції ООН, оскільки з 1991 року вона ігнорує незаконну присутність в Радбезі та Генеральній Асамблеї країни, що не повинна там бути. Перш за все, тому що її присутність не задекларована в Статуті, а по-друге, тому що вона систематично порушує Статтю 4.1 Розділу II чинного Статуту ООН, що свідчить про відкритий прийом для всіх інших миролюбних держав [26]. Своєю агресивною військовою риторикою та участю в конфліктах з державами, що з нею межують, Росія активно демонструє всьому світу зворотнє. Тобто регулярно воююча країна, що окупує території суверенних держав та вбиває мирне населення не викликає жодних сумнівів щодо доцільності своєї присутності в миротворчій організації, що займається підтримкою та сприянням збереженню світового миру та безпеки.

Перспективи покарання рф

Оскільки жоден наявний міжнародний механізм не може здійснювати юрисдикцію над злочином агресії, скоєним в Україні, є два можливих варіанти досягти правосуддя: створення незалежного міжнародного спеціального трибуналу на основі багатосторонньої угоди або застосування "гібридного трибуналу". Останній передбачає

поєднання національної юрисдикції України, з процедурою, заснованою на міжнародному праві та участю суддів з різних держав. У разі інтеграції даного трибуналу в систему правосуддя України, безумовно, необхідні будуть зміни до законодавства, зокрема до Конституції України.

Значною перевагою була б можливість функціонування такого трибуналу до завершення конфлікту з фізичним розміщенням поза межами України. Фінансові, технічні та юридичні обмеження могли б бути здолані завдяки підтримці та участі членів Ради Європи. Зокрема, держави, які є членами Ради Європи, наприклад Німеччина та Франція, мають багатий досвід у розслідуванні, судовому переслідуванні та розгляді міжнародних злочинів, що відбуваються під час конфліктів. Крім того, слід зазначити, що всі країни-члени Європейського Союзу також є членами Ради Європи, і такий гібридний трибунал може скористатися перевагами спільних слідчих груп ЄвроЮсту, які зіграли вагомую роль у розслідуванні справи МН17. Проте, існують суттєві юридичні питання щодо легальності створення такого суду. Пряма заборона на створення спеціальних судів в Конституції України [0] (зокрема, до спецтрибуналу, що має розглядати конкретний злочин) і вимога, що рішення повинні прийматись "іменем України" ставлять під сумнів цю ініціативу. Для реалізації такого трибуналу необхідно здійснити зміни до Конституції, що є неможливим до завершення надзвичайного та воєнного стану.

Інший формат – Спеціальний міжнародний трибунал. СМТ має бути створений відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї або шляхом угоди між групою держав. Особливою перевагою СМТ є те, що він буде спрямований на розслідування та судове переслідування агресії Росії проти України. Аналогічний підхід застосовувався після Другої світової війни при створенні Нюрнберзького трибуналу. Для забезпечення авторитету та легітимності СМТ, необхідне рішення Генеральної Асамблеї ООН. Проте, слід врахувати, що отримання такого рішення стоїть під загрозою перешкод, зокрема через постійне право вето Росії як постійного члена Ради Безпеки. Головна ідея спеціалізованого трибуналу полягає у забезпеченні надзвичайно швидкого правосуддя. Цей спеціалізований суд буде створений виключно для розслідування одного типу злочину, а саме агресії, у той час як відповідні повноваження щодо розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду залишаться у Міжнародного кримінального суду. Ця спрощена

структура дозволить швидше досягти рішень, що становить значну перевагу в порівнянні з МКС, де процедури мають тенденцію бути довготривалими.

Але вже в серпні 2023 року Офіс Президента висловив позицію, що українська влада дає згоду на здійснення саме гібридного трибуналу, але дещо видозмінений, не отримавши значної підтримки для створення спеціального трибуналу на основі резолюції Генеральної асамблеї ООН. Дана концепція не відповідає інтересам України. Тим не менше, варто зауважити, що створення інтернаціоналізованого трибуналу не обов'язково передбачає його впровадження в межах української правової системи. Спеціалізований трибунал щодо злочину агресії відбудеться в Гаазі та діятиме відповідно до нідерландського законодавства. Попередню згоду на це вже надала уряд Нідерландів. Крім того, там буде зберігатися реєстр злочинів Російської Федерації, де будуть зібрані докази щодо масштабів агресії. Більше того, в нідерландському законодавстві існує прийнятне визначення злочину агресії, яке було перейняте з Кампальського документа. Відмінно від Сполучених Штатів та окремих країн Європейського Союзу, Нідерланди ратифікували цей договір про встановлення відповідальності за злочин агресії.

Висновки

На сьогоднішній день всі наявні механізми для здійснення ефективного правосуддя – застарілі або апріорі не працюючі. Ніхто не передбачав, що їх потрібно буде застосовувати проти держави рівня Росії з потужним ядерним арсеналом.

В такій ситуації потрібно чітко розуміти, що єдиним способом започаткувати *ad hoc* трибунал над Росією за злочини агресії є ухвалення рішення Генасамблеї ООН про створення міжнародного спецсуду окремої інституції. Навіть якщо оминати постійне право вето Росії, може виникнути прецедент, посилаючись на який, за аналогічною формулою можуть бути засуджені й інші держави на будь-якій підставі. Саме тут і виникає конфлікт інтересів, який гостро ставить питання правосуддя та сили міжнародного права. З однієї сторони чітка послідовність започаткування трибуналу за воєнні злочини, а з іншої ризик бути засудженим самому, заручившись підтримкою коаліції решти держав, наприклад Китаєм і рядом інших держав Африки, на які прямий вплив мають Китай та Росія. У випадку, якщо ініціатива держав-постійних членів Радбезу ООН про створення трибуналу над

Росією не зазнає успіхів, то Росія може спробувати зробити те саме. Оскільки факт винесення цього питання на голосування вже може спровокувати конфлікт всесвітнього масштабу, тим самим спричиняючи розлад в світі.

Тому, слід відзначити, що незважаючи на існування всіх наявних інструментів притягнення до правосуддя, умови сучасних світових економічних взаємовідносин заважають втілити їх в життя. Оскільки Росія є постачальником енергоносіїв до Європи, володіє ядерною зброєю а також, має чисельне населення, яке може бути мобілізовано у випадку розв'язання широкомасштабних воєнних дій. Своїми розмірами, та можливістю збагачувати інші держави Росія стала дуже невідповідним противником у боротьбі за цивілізований світ. Питання правосуддя над лідерами країн здійснюючими військові злочини суперечить тим економічним відносинам, які сформувались за останні десятиріччя. Партнерські відносини стали важливішими за правосуддя, а фінансова вигода стала вагомим фактором що спричиняє зменшення акценту на дотримання міжнародних прав та верховенства права. Справа в тому, що встановлення відносин з керівниками держав, які порушують міжнародні стандарти, є поширеною практикою в міжнародних відносинах. Попри наявні правопорушення, такі особи у повному обсязі зберігають свою роль у міжнародній спільноті. І нажаль, для забезпечення співпраці важливо досягати домовленостей з ними щодо доступу до ресурсів, голосування в міжнародних організаціях та реалізації регіональних проектів.

На думку автора, багатьом державам значно легше та дешевше підтримувати економічні відносини з державою-терористом, а ніж повністю відмовлятися від вигідних послуг забуваючи про мораль, що є відносним відчуттям. Світом правлять зрадники, вбивці, брехуни та лицеміри. Де ж мораль? Не в цьому житті.

Література:

1. Конституція України – Розділ VIII. Стаття 125. URL: <https://bit.ly/45RB17q>
2. Мелоні про реакцію Заходу на окупацію Криму: "Ми помилилися і маємо це визнати". *Європейська Правда*. 23 серпня 2023 року. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/08/23/7168096/>
3. Росія вирішила не виконувати рішення ЄСПЛ від 15 березня. *Радіо Свобода*. 7 червня 2022 року. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rf-nevykonannya-rishen-yespl/31887651.html>

4. Статут Організації Об'єднаних Націй, Глава II: Членство. Стаття 4.1. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-2>
5. Joint statement on the need to prosecute Russia's international crimes in Ukraine. *Parliament of Estonia*. 30 January 2023. URL: <https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2023/01/CFA-chairs-statement-on-Russia-crimes-in-Ukraine-30.01.2023-1.pdf>
6. Statement by President von der Leyen on the establishment of the International Centre for the Prosecution of Crimes of Aggression against Ukraine. *Press corner of European Commission*. 4 March 2023. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_23_1363
7. "Who knows more impotent organization than United Nations?". Krotevych Bohdan. X. 3 квітня 2023 року. URL: <https://twitter.com/bohthankrotevych/status/1642919259360600065?s=52&t=vP7pBH-bX6GZhwE9-GMsRQ>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АВІАПЕРЕВЕЗЕНЬ ПАСАЖИРІВ

*Васильченко Дар'я Ігорівна
магістрант, факультет міжнародних відносин,
Національний авіаційний університет*

*Науковий керівник: Замула Аліна Юріївна
кандидат юридичних наук, Національний університет
«Одеська юридична академія»*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3657

Міжнародна правова база, що регулює пасажирські авіаперевезення, є складним і нормативно важливим компонентом світової авіаційної галузі. Оскільки люди все більше покладаються на авіаперевезення як для бізнесу, так і для відпочинку, стає вкрай важливим забезпечити безпеку та ефективність міжнародних авіаперевезень.

В основі міжнародного авіаційного права лежить Чиказька конвенція, офіційно відома як Конвенція про міжнародну цивільну авіацію, яка була підписана в 1944 році [0]. Ця знакова угода, створена Міжнародною організацією цивільної авіації (ІКАО), встановила фундаментальні принципи та стандарти для міжнародного авіасполучення. Конвенція охоплює широкий спектр питань, включаючи суверенітет повітряного простору, аеронавігацію та безпеку повітряних суден.

ІКАО, спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, є головним органом, відповідальним за регулювання та гармонізацію міжнародної цивільної авіації [0]. Її місія полягає в просуванні безпечної, захищеної та ефективної авіації по всьому світу. ІКАО розробляє стандарти, рекомендовану практику та процедури, які держави-члени зобов'язуються прийняти для забезпечення справедливості та безпеки пасажирських повітряних перевезень.

На додаток до Чиказької конвенції та стандартів ІКАО, країни укладають двосторонні та багатосторонні угоди для регулювання конкретних аспектів пасажирських авіаперевезень. Двосторонні угоди про повітряне сполучення (ASA) укладаються між двома країнами та визначають такі фактори, як маршрути, частоти та пропускну здатність між їхніми відповідними авіакомпаніями. Багатосторонні угоди, з іншого боку, передбачають участь кількох сторін і вирішують ширші питання, такі як конкуренція та екологічні проблеми.

Угоди про відкрите небо, які є прикладом багатосторонніх угод, відіграли важливу роль у лібералізації міжнародних авіаперевезень. Ці угоди усувають багато обмежень на маршрути та пропускну спроможність, сприяючи зростанню конкуренції та часто призводячи до нижчих цін на авіаквитки та більших можливостей для пасажирів.

Безпека пасажирів має першочергове значення в міжнародних авіаперевезеннях. Монреальська конвенція, міжнародний договір, підписаний у 1999 році, встановлює єдині правила відповідальності авіакомпаній у випадках травмування або смерті пасажирів, а також за втрачений або пошкоджений багаж [0]. Тим часом різні міжнародні організації, такі як Міжнародна асоціація повітряного транспорту (ІАТА) і Міжнародна рада аеропортів (АСІ), тісно співпрацюють з урядами для посилення заходів авіаційної безпеки..

Екологічна стійкість стає все більш критичним питанням в авіаційній промисловості. Міжнародна асоціація повітряного транспорту (ІАТА) запровадила такі програми, як «Схема компенсації та скорочення викидів вуглецю для міжнародної авіації» (CORSIA), щоб усунути викиди парникових газів у галузі [0]. Крім того, міжнародні організації працюють над розробкою екологічно чистого авіаційного палива та більш економних літаків, щоб зменшити вплив пасажирських авіаперевезень на навколишнє середовище.

Висновки. Міжнародне правове регулювання пасажирських повітряних перевезень є багатогранним заходом, який забезпечує безпеку, охорону та ефективність світової авіації. Чиказька конвенція, ІКАО та мережа двосторонніх і багатосторонніх угод утворюють основу цієї нормативної бази. Крім того, постійні зусилля щодо вирішення проблем

навколишнього середовища демонструють прихильність галузі до екологічних методів.

Оскільки пасажирські авіап перевезення продовжують рости та розвиватися, міжнародна співпраця та дотримання правових стандартів залишатимуться важливими для задоволення потреб мандрівників, зберігаючи при цьому найвищі стандарти безпеки та екологічної відповідальності в авіаційному секторі.

Література:

1. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text (дата доступу: 14.09.2023)
2. Конвенція про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_594#Text (дата доступу: 14.09.2023)
3. Міжнародна організація цивільної авіації. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/content/mizhnarodna-organizaciya-civilnoi-aviacii.html> (дата доступу: 14.09.2023)
4. CORSIA. Державна авіаційна служба України. URL: <https://avia.gov.ua/pro-nas/mizhnarodna-diyalnist/corsia/> (дата доступу: 14.09.2023)

НЕГАТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НЕ БУТИ ПІДДАНИМ КАТУВАННЮ, АБО НЕЛЮДСЬКОМУ ЧИ ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ АБО ПОКАРАННЮ

Волошкевич Геннадій Андрійович
кандидат юридичних наук, Черкаський національний
університет імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0003-2729-251X

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3651

Найбільшої уваги у міжнародному праві та практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) приділено питанню захисту особи від катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження. Міжнародна спільнота достатньо гостро реагує на подібні випадки, а країна винна у систематичному порушенні цього права може

засудити не лише осуду зі сторони міжнародних правозахисних організацій але й бути піддана санкціям.

Для забезпечення реальності та гарантованості цього особистого права на державу покладається ряд зобов'язань, які дослідники традиційно ділять на дві великі групи – «позитивні» та «негативні» зобов'язання. У найбільш загальному вигляді «негативні» зобов'язання держави вимогу до держави та її представників утримуватися від будь-яких дій, спрямованих на порушення або незаконне обмеження прав людини. З цієї точки зору терміном, який найкраще передає суть таких зобов'язань є невтручання. Загальною юридичною підставою негативних зобов'язань держави в межах європейської системи захисту прав виступає ст. 1 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Європейська конвенція), яка передбачає як «зобов'язання поважати права людини» так і положення, що «держави гарантують кожному, хто перебуває під їх юрисдикцією, передбачені Конвенцією права і свободи» [1]

Оскільки право особи не бути підданими катуванню до числа т.зв. негативних прав і свобод, тобто таких, що спрямовані на охорону особи від втручання зі сторони держави чи інших людей, то першочергову увагу завжди звертають увагу на відповідні їм негативні зобов'язання держави.

Основним негативним зобов'язанням держави є її обов'язок утримуватися утриматися від будь-яких проявів катування, нелюдського поводження або покарання, такого, що принижує гідність, поводження або покарання. Протягом всієї своєї історії людство неодноразово стикалося з випадками, що навіть ті держави, які претендують на статус «демократичних», де апріорі повинен бути високий рівень правової культури та поваги до прав людини, самі неодноразово виступали порушниками цього права, причому ці порушення носили не поодинокий, а системний характер та вчинялися з відома та дозволу керівництва країни (зокрема, тюрма Гуантанамо (США)). Як правило, в суді свої дії держава виправдовувала посиленням на необхідність захисту прав і свобод своїх громадян, отриманням критично важливої для національної безпеки або захисту прав і свобод людини інформації, причетності постраждалої особи до небезпечних злочинних угруповань чи вчинення тяжких злочинів (терористичних актів, масових вбивств тощо).

Однак, і теоретики права, і правозастосовна практика в цьому питанні єдині – характерною рисою цього права є його абсолютний характер, а отже заборона катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження не знає винятків, а тому не допускає

порушень й у період війни або іншого надзвичайного стану, що прямо зазначено в ч. 2 ст. 64 Конституції України. Така абсолютна заборона підтверджує, що право, гарантоване цією статтею, втілює одну з основоположних цінностей демократичної держави.

Недопустимість відступу держави від цієї заборони червоною ниткою проходить крізь усі міжнародні акти, що присвячені правам людини – Загальна декларація прав людини (ст.5), Міжнародний пакт про громадянські й політичні права (ст.7), Європейська конвенція (ст.3), Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (Далі – Конвенція проти катувань) та інші. Так, ст. 2 Конвенція проти катувань передбачає, що «жодні виключні обставини, якими б вони не були, стан війни чи загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи будь-який інший надзвичайний стан не можуть бути виправданням катувань» [2].

Про абсолютний характер заборони катування також підкреслює практика ЄСПЛ. Не дивлячись на неодноразові звернення держави, щодо необхідності боротьби з тероризмом та порятунку життя мирних громадян ЄСПЛ притримується жорсткої позиції і постійно підкреслює недопустимість за жодних обставин відступати від заборони передбаченої ст. 3 Європейської конвенції [1]. Так у справі «Аксой проти Туреччини» ЄСПЛ зазначив: «Навіть за наявності найбільш скрутних обставин, якими є боротьба проти організованого тероризму або злочинності, Конвенція абсолютно чітко забороняє катування чи нелюдське, або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання. На відміну від більшості основних положень Конвенції та її Протоколів, стаття 3 не передбачає жодних винятків, а статтею 15 забороняється сама можливість відступу від її вимог навіть у разі суспільної небезпеки, яка ставить під загрозу життя нації».

Сучасне міжнародне та національне право забороняє державі або її представникам здійснювати у відношенні до особи дії, які можуть бути кваліфіковані як: 1) катування; 2) нелюдське поводження; 3) поводження, що принижує гідність людини.

Формами забороненого поводження є не тільки фізичне насильство (побої, катування), а й психічне насильство, що, в свою чергу, може завдати не менших страждань особі аніж фізичний вплив.

Слід зазначити, що у даному випадку мова йде не лише про незаконні дії влади чи її представників, але і про законні покарання та методи дій, що прописані в законодавстві. Тут слід розмежовувати покарання і форми поводження, що носять законний характер та визнаються міжнародною спільнотою, та покарання і форми поводження,

що є незаконними за своєю суттю. Перші, будучи заходом примусу, що застосовується від імені держави до особи, можуть призвести до моральних та фізичних страждань, але вони є виправданими, якщо носять законний характер, є суспільно необхідні і головне відповідають принципу пропорційності. Так, відповідно до п. 4 «Правил поведінки в слідчих ізоляторах осіб, узятих під варту, і засуджених» до осіб «які чинять фізичний опір працівникам слідчого ізолятора, насильницькі дії, виявляють буйство чи протидію законним вимогам адміністрації» дозволено застосування «заходів фізичного впливу і спеціальних засобів, у тому числі прийомів рукопашного бою, наручників, гумових палиць, гамівних сорочок, слезоточивих речовин ...» [3]. Водночас, якщо в ході застосування цих заходів буде порушений принцип пропорційності, вважатиметься, що держава не виконала свого зобов'язання.

Покарання і форми поводження, які є передбаченими законодавством, проте реалізація яких має наслідком заподіяння особі фізичних чи душевних страждань і це дозволяє кваліфікувати їх як катування, нелюдське поводження; або поводження, що принижує гідність людини, вважаються порушенням прав людини не дивлячись на національну визначеність та призводять до відповідальності держави. Так, у справі «Тілер проти Сполученого Королівства», заявника, 15-річного хлопця, було піддано законному за національним правом покаранню – трьома ударами різок. Враховуючи обставини справи та наслідки застосування покарання, ЄСПЛ дійшов висновку, що таке покарання «принижувало гідність» особи, тому є порушення ст. 3 Європейської конвенції.

Водночас, негативні зобов'язання держави у рамках цього права не обмежуються лише утриманням від прямих форм фізичного чи психічного насилля, а є значно ширшими і накладають на представників держави додаткові зобов'язання.

Так, відповідно до ст. 3 Конвенція проти катувань держава не повинна здійснювати вислання, екстрадицію осіб до країн, якщо є серйозні підстави вважати, що їй там може загрожувати застосування катувань [2]. При цьому повинні враховуватися ряд обов'язкових факторів: наявність у законодавстві цієї країни антигуманних покарань чи форми поводження з особою, застосування яких матимуть наслідком спричинення фізичних чи моральних страждань; наявність у цій країні системної практики грубих та масових порушень прав людини; реальність загрози застосування до конкретної особи подібних покарань. Так, у справі «Кебе та інші проти України», де заявнику загрожувала видача в Еритрею, суд на підставі звітів міжнародних організацій констатував,

що: «у відповідний час у Еритреї була розповсюдженою проблема незахищеності. Згідно з цими звітами люди, яких примусово повертали до Еритреї, зазнавали ризику тортур та ув'язнення у нелюдських умовах»», а також вказав, що існують небезпідставні побоювання можливості застосування подібних заходів до заявника.

Література:

1. Конвенція про захист прав і основоположних свобод від 29 ресурси 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n2 (дата звернення: 02.09.2023)
2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 02.09.2023)
3. Правил поведінки в слідчих ізоляторах осіб, узятих під варту, і засуджених. Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань від 20 вересня 2000 р. № 192 <http://ukrprison.org.ua/departmental/instruction/1215534671> (дата звернення: 02.09.2023)

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Мартинівський Володимир Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент, кафедра адміністративного
права та адміністративної діяльності Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0001-5266-8043

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3643

Проблема корупції в Україні на сьогоднішній день є складною та масштабною, корупція поширюється на всі сфери життєдіяльності держави. Актуальність проблеми боротьби з корупцією пояснюється деформацією правової свідомості державних чиновників. Важливість дослідження проблеми протидії процвітанню корупції актуалізується, коли існує реальна можливість становлення ринкової економіки, яка тісно пов'язується з подоланням сучасної злочинності.

Розроблення пріоритетних напрямів антикорупційної політики України на основі аналізу сучасного стану корупції, а також рівня запобігання корупції в усіх сферах державного управління є частиною загальної політики держави. Основними вадами антикорупційної

політики держави є свідоме недодержання державними службовцями норм законодавства, правил етичної поведінки, перевищення службового становища, використання свого службового становища в особистих цілях, не врегулювання існуючого конфлікту інтересів тощо.

Одним з найвагоміших чинників існування корупції в державі є недосконале антикорупційне чинне законодавство України. Нормативно-правові акти антикорупційної спрямованості потребують детального перегляду. Важливим є перегляд саме дискреційних повноважень, усунення дублювання однакових повноважень серед декількох суб'єктів влади, виключення малодієвих повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування.

Антикорупційна політика держави – це складний цілеспрямований процес визначення найважливіших напрямків по боротьбі з корупцією. Ефективна боротьба з корупцією вимагає належного законодавчого врегулювання, формування дієвої системи державних органів, визначення превентивних заходів щодо попередження корупції. Побудова антикорупційної системи держави повинна спрямовуватись з огляду на європейські стандарти. Україна ратифікувала велику кількість міжнародно-правових актів, норми яких визначають цілеспрямовану систему по боротьбі з корупцією. Серед таких актів: Конвенція ООН проти корупції, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Кримінальна конвенція по боротьбі з корупцією тощо.

Наукова доктрина українського правознавства містить невелику кількість трактувань серед дослідників, щодо поняття «антикорупційна політика держави». Але існують такі цікаві погляди щодо тлумачення цього поняття. Деякі науковці висловлюють думку, що антикорупційна політика держави – це передбачений законами та підзаконними нормативно-правовими актами комплекс правових, економічних, освітніх, виховних, організаційних та інших заходів, що формуються і реалізуються органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськістю з метою виявлення, припинення фактів корупції, усунення детермінант, що її опосередковують, відновлення порушених прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави в цілому. На нашу думку, антикорупційна політика держави – це система заходів та засобів, послідовно розроблених з метою усунення причин та умов, що породжують корупційні схеми в усіх сферах життєдіяльності держави.

В українському законодавстві, на жаль, немає визначення поняття «антикорупційна політика держави», але, з аналізу законодавчих актів, можна зробити висновок, що це певна система, яка характеризується сукупністю різних засобів та заходів. Потрібно наголосити, що це цілий

комплекс послідовних дій органів державної влади у частині зниження рівня корупції. Отже, антикорупційна політика держави може характеризуватись як: цілеспрямована діяльність держави; комплекс правових, економічних, виховних, організаційних дій держави; система ефективних засобів та заходів; сукупність нормативно-правових актів антикорупційної спрямованості.

Антикорупційна політика України є сукупністю відповідних державних механізмів, що покликані визначати ефективні фактори та чинники щодо запобігання та боротьби з таким негативним явищем як корупція. Антикорупційна політика держави – це система заходів та засобів, послідовно розроблених з метою усунення причин та умов, що породжують корупційні схеми в усіх сферах життєдіяльності держави.

Антикорупційна політика держави повинна визначати основні напрямки боротьби з корупцією. Розроблення антикорупційної політики держави починається з визначення основних пріоритетних сфер державного управління, наслідки від яких завдають найбільш руйнівну шкоду. Заходи та засоби антикорупційної політики держави повинні бути ефективними, цілеспрямованими. Прогнозування антикорупційних механізмів повинно сприяти прийняттю антикорупційних програм в органах державної влади та місцевого самоврядування. Мова йде про послідовні неприливні кроки щодо розроблення відповідного плану боротьби з корупцією. Важливою складовою антикорупційної політики держави є контроль за її виконанням. Суб'єкти запобігання корупції повинні слідкувати за правильністю не тільки розуміння сенсу антикорупційної політики, а правильності виконання покладених на них обов'язків.

Література:

1. Гаман П. І. Антикорупційна державна політика: проблеми та перспективи розвитку. Державне управління: удосконалення та розвиток, 2018. № 10. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/10_2018/3.pdf.
2. Заброда Д.Г. Поняття державної антикорупційної політики. – Право і безпека. – 2012 – №22 (44). – С. 103.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Кушнар'ов І. В. Стратегія протидії корупції як складова антикорупційної політики / І. В. Кушнар'ов // Право і безпека. – 2012. – № 5 (47). – С. 177-181.

5. Лавренюк Ю. Ф. Пріоритетні напрямки антикорупційної політики України. Державне управління. Вісник Київського Національного університету ім.Тараса Шевченка. 2014. № 1. С.36-37.
6. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1700-18>.
7. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1699-VII. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1699->

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ РЕАДМІСІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РЕСПУБЛІКОЮ МОЛДОВА

Науменко Наталія Миколаївна

Голова Державної міграційної служби України

ORCID: 0000-0003-3334-5737

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3661

Початково відносини у сфері реадмісії між Україною та Молдовою були врегульовані на підставі Угоди про приймання та передачу осіб через українсько-молдовський державний кордон від 11 березня 1997 р. (надалі – Угода між Україною та Молдовою про реадмісію 1997 р.) [1] (офіційний текст румунською мовою – [2]). Зазначена Угода [1] була ратифікована на підставі Закону України від 11 вересня 1998 р. № 105-XIV [3] і набрала чинності 23 грудня 1998 р. [2].

Через 20 років, а саме 06 жовтня 2017 р була укладена Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про реадмісію осіб (надалі – Угода між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р.) [4] (офіційний текст румунською мовою – [5]). Зазначена Угода [4] була ратифікована Законом України від 06 вересня 2018 р. № 2534-VIII [6] і набрала чинності 01 лютого 2019 р. [4; 7]. Саме з цієї дати на підставі пункту 5 статті 14 Угоди між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. [4, п. 5 ст. 14; 7] припинила свою дію Угода між Україною та Молдовою про реадмісію 1997 р. [1].

Зауважимо, що текст Угоди між Україною та Молдовою про реадмісію 1997 р. [1] взагалі не містить терміну «реадмісія», однак зміст

статті 2 цієї Угоди, в якій фактично описуються суттєві ознаки реадмісії [1, ст. 2], а також зміст подальших статей цієї Угоди, в яких закріплені особливості здійснення процедури реадмісії, і власне юридичний факт припинення зазначеної Угоди [1] з дати набрання чинності Угоди між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. [4, п. 5 ст. 14; 7] беззаперечно вказують на те, що об'єктом цієї Угоди [1] є саме питання реадмісії у відносинах між Україною та Молдовою.

Взагалі Угода між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. [4] є яскравим прикладом норми *lex posterior*, оскільки зазначена Угода у порівнянні з Угодою між Україною та Молдовою про реадмісію 1997 р. [1] набагато краще врегульовує питання у сфері реадмісії осіб. На нашу думку, це пояснюється тим, що на момент укладення Угоди між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. [4] і Україна, і Республіка Молдова вже протягом 10 років мали укладені угоди про реадмісію з Європейським Співтовариством (Європейським Союзом) [8; 9] і безумовно під час укладення між собою нової двосторонньої угоди про реадмісію використали цінний правотворчий досвід міжнародно-правового регулювання питань реадмісії у відносинах з Європейським Союзом та його державами-членами.

Порівняльно-правовий аналіз Угоди про реадмісію між Україною та Європейським Співтовариством [8] та Угоди про реадмісію між Республікою Молдова та Європейським Співтовариством [9] доводить, що зазначені угоди фактично схожі за змістом. Відмінності, які мають місце, стосуються головним чином змісту норм про зобов'язання сторін щодо реадмісії і їх розташування у тексті: в Угоді про реадмісію між Україною та Європейським Співтовариством 2007 р. [8] зобов'язання Сторін щодо реадмісії викладені в одному розділі, а в Угоді про реадмісію між Республікою Молдова та Європейським Співтовариством 2007 р. [9] зобов'язання Сторін є більш детальними і викладені в окремих розділах: у розділі I викладені зобов'язання Молдови, а в розділі II – зобов'язання Європейського Співтовариства (Європейського Союзу).

Далі переходимо до порівняльно-правового аналізу Угоди між Україною та Молдовою про реадмісію 1997 р. [1] та Угоди між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. [4].

Правова природа угод.

Обидві угоди [1; 4] укладені на рівні урядів Сторін, тобто мають статус міжнародних міждержавних договорів.

Строк дії угод.

Угода між Україною та Молдовою про реадмісію 1997 р. – на п'ять років, з автоматичним продовженням на такий самий строк і з можливістю її припинення через денонсацію [1, ст. 17], а Угода між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. укладена на невизначений строк з можливістю її припинення під умовою денонсації [4, п. 4 ст. 14].

Імплементаційні протоколи до угод.

Угода між Україною та Молдовою про реадмісію 1997 р. [1] передбачала укладення протоколу, який за змістом статті 14 цієї Угоди [1, ст. 14] можна було б вважати імплементаційним, однак такий протокол не було укладено. Іншими словами, правове регулювання питань реадмісії між Україною та Молдовою здійснювалося виключно (і безпосередньо) на підставі зазначеної Угоди [1].

Що ж стосується Угоди між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р., то стаття 9 цієї Угоди прямо передбачила укладення саме імплементаційного протоколу з визначенням конкретних питань, які мають бути врегульовані у цьому протоколі [4, ст. 9]. Імплементаційний протокол про порядок реалізації Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про реадмісію осіб був підписаний 06 жовтня 2017 р. [10] (офіційний текст румунською мовою – [11]), затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 423 [12] і набрав чинності 01 лютого 2019 р. [7]. Зауважимо, що зазначений Імплементаційний протокол [10] було укладено на міжурядовому рівні.

Слід підкреслити, що підписання і набрання чинності Імплементаційного протоколу між Україною та Молдовою [10] відбулося одночасно з підписанням і набранням чинності Угоди між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. [4]. Окрім цього, Імплементаційний протокол має припинити свою дію [10, п. 1 ст. 14] одночасно з припиненням дії Угоди між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. [4]. Таким чином, Угода між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. [4] та Імплементаційний протокол до цієї Угоди [10] складають єдиний міжнародно-правовий механізм регулювання питань реадмісії у відносинах між Україною та Молдовою.

Як ми вже зазначили вище, Угода між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. [4] набагато краще врегульовує питання у сфері реадмісії, ніж Угода між Україною та Молдовою про реадмісію

1997 р. [1]. Насамперед, стаття 1 Угоди між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. надає широкий перелік термінів, які застосовуються у цій Угоді, та розкриває їх значення [4, ст. 1]. В Угоді між Україною та Молдовою про реадмісію 1997 р. норми про визначення термінів взагалі відсутні, за винятком статті 13, в якій закріплено, що “поняття «конвоювання» в українському тексті і «поліцейське перевезення» в молдовському тексті мають однакове тлумачення” [1, ст. 13].

Далі Угода між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. містить деталізований перелік підстав та умов для здійснення реадмісії як власних громадян [4, ст. 2], так і громадян третіх країн та осіб без громадянства [4, ст. 3]. В Угоді між Україною та Молдовою про реадмісію 1997 р. підстави та умови для реадмісії як власних громадян [1, ст. 2–6], так і громадян третіх країн та осіб без громадянства [1, ст. 5, 8] сформульовані загальним чином.

У порівнянні з Угодою між Україною та Молдовою про реадмісію 1997 р. [1] в Угоді між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. більш детально врегульовані такі питання: особливості здійснення реадмісії за прискореною процедурою [4, ст. 5], строки передавання та приймання осіб [4, ст. 6], порядок та умови транзитного перевезення [4, ст. 8] і витрати під час реадмісії [4, ст. 11].

Новелами Угоди між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. є врегулювання питань помилкової реадмісії [4, ст. 7] і захисту персональних даних [4, ст. 10] – зазначені питання взагалі не були передбачені в Угоді між Україною та Молдовою про реадмісію 1997 р. [1].

Таким чином, Угода між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. [4] фактично відтворює основні положення Угоди про реадмісію між Україною та Європейським Співтовариством 2007 р. [8] та Угоди про реадмісію між Республікою Молдова та Європейським Співтовариством 2007 р. [9].

Імплементацийний протокол між Україною та Молдовою [10], укладений на виконання статті 9 Угоди між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. [4, ст. 9], врегульовує типові для імплементацийних протоколів питання, зокрема цей Протокол визначає: компетентні органи [10, ст. 1]; пункти пропуску через державний кордон, в яких здійснюється реадмісія осіб і транзитне перевезення [10, ст. 2]; докази наявності громадянства осіб, що підлягають реадмісії [10, ст. 3–5]; порядок проведення співбесіди [10, ст. 6]; порядок подання запитів на реадмісію і транзитне перевезення [10, ст. 7, 8]; особливості транспортування у супроводі [10, ст. 9]; особливості здійснення процедури реадмісії

[10, ст. 10]; мови, на яких складаються документи [10, ст. 11], і особливості здійснення витрат під час процедури реадмісії [10, ст. 12].

Також слід зазначити, що 18 травня 2001 р. між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова була укладена Угода про безвізові поїздки громадян від [13] (офіційний текст румунською мовою – [14]). Зазначена Угода [13] затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1731 [15], набрала чинності 28 січня 2002 р. [13] і укладена на необмежений термін з можливістю денонсації [13, п. 1, 2 ст. 8]. Особливостями цієї Угоди [13] є те, що вона, по-перше, не передбачає наявності віз для поїздок громадян Сторін і, по-друге, дата набрання нею чинності не пов'язана (не співпадає) з датою набрання чинності Угоди між Україною та Молдовою про реадмісію 2017 р. [4].

Висновки:

1. Наразі міжнародно-правове співробітництво у сфері реадмісії між Україною та Молдовою здійснюється на підставі відповідної Угоди від 06 жовтня 2017 р., яка замінила Угоду про приймання та передачу осіб через українсько-молдовський державний кордон від 11 березня 1997 р.

2. Угода 2017 р. є більш досконалим міжнародно-правовим договором у порівнянні з Угодою 1997 р. Насамперед, це можна пояснити тим, в Угоді 2017 р. Сторони використали низку важливих положень з текстів Угоди про реадмісію між Україною та Європейським Співтовариством 2007 р. та Угоди про реадмісію між Республікою Молдова та Європейським Співтовариством 2007 р.

3. У порівнянні з Угодою 1997 р. в Угоді 2017 р. більш детально врегульовані такі питання: особливості здійснення реадмісії за прискореною процедурою, строки передавання та приймання осіб, порядок та умови транзитного перевезення і витрати під час реадмісії. Новелами Угоди 2017 р. є врегулювання питань помилкової реадмісії і захисту персональних даних – зазначені питання взагалі не були передбачені в Угоді 1997 р.

4. На відміну від Угоди 1997 р., яка була укладена на п'ять років, з автоматичним продовженням на такий самий строк і з можливістю її припинення через денонсацію, Угода 2017 р. укладена на невизначений строк з можливістю її припинення під умовою денонсації.

5. До Угоди 2017 р. укладено Імплементацийний протокол, який набрав чинності одночасно з Угодою 2017 р. і містить умову про припинення його дії одночасно із зазначеною Угодою. Угода 2017 р. та Імплементацийний протокол до неї складають єдиний міжнародно-правовий механізм регулювання питань реадмісії у відносинах між Україною та Молдовою.

Література:

1. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про приймання та передачу осіб через українсько-молдовський державний кордон. Вчинено у м. Кишиневі 11 березня 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_032#Text (дата звернення: 15.09.2023).
2. Acord între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Ucrainei privind preluarea și returnarea persoanelor la frontiera de stat moldo-ucraineană. Întocmit la Chișinău, la 11 martie 1997. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=116338&lang=ro (дата звернення: 15.09.2023).
3. Про ратифікацію Угоди між Урядом України і Урядом Республіки Молдова про приймання та передачу осіб через українсько-молдовський державний кордон: Закон України від 11.09.1998 р. № 105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105-14#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
4. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про реадмісію осіб. Вчинено в м. Кишинів 06 жовтня 2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_006-17#Text (дата звернення: 15.09.2023).
5. Acord între Guvernul Republicii Moldova și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei privind readmisia persoanelor. Întocmit la Chișinău, la 6 octombrie 2017. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105649&lang=ro (дата звернення: 15.09.2023).
6. Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про реадмісію осіб: Закон України від 06.09.2018 р. № 2534-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2534-19#n2> (дата звернення: 15.09.2023).
7. Щодо набрання чинності міжнародними договорами України: лист Міністерства закордонних справ України від 30.01.2019 р. № 72/14-612/1-252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0252321-19#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

8. Agreement between the European Community and Ukraine on the readmission of persons. Luxembourg, 18 June 2007. *OJ L 332*, 18.12.2007, p. 48–65. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:22007A1218\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:22007A1218(01)) (дата звернення: 15.09.2023).
9. Agreement between the European Community and the Republic of Moldova on the readmission of persons residing without authorisation – Declarations. *OJ L 334*, 19.12.2007, p. 149–167. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A22007A1219%2810%29> (дата звернення: 15.09.2023).
10. Імплементативний протокол про порядок реалізації Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про реадмісію осіб. Учинено в м. Кишинів 06 жовтня 2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_007-17#Text (дата звернення: 15.09.2023).
11. Protocol de implementare a Acordului între Guvernul Republicii Moldova si Cabinetul de Ministri al Ucrainei privind readmisia persoanelor. Întocmit la Chişinău, la 6 octombrie 2017. URL: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3977/language/ro-RO/Default.aspx> (дата звернення: 15.09.2023).
12. Про затвердження Імплементативного протоколу про порядок реалізації Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про реадмісію осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 р. № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2018-п#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
13. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова про безвізові поїздки громадян. Вчинено в м. Київ 18 травня 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_062#Text (дата звернення: 15.09.2023).
14. Acord între Guvernul Republicii Moldova şi Cabinetul de Miniştri al Ucrainei privind călătoriile fără vize ale cetăţenilor. Întocmit la Kiev, la 18 mai 2001. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=116479&lang=ro (дата звернення: 15.09.2023).
15. Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Молдова про безвізові поїздки громадян: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1731. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1731-2001-п#Text> (дата звернення: 15.09.2023).

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

TO THE ISSUE OF EUROPEAN INTEGRATION AND PRIVATE INTERNATIONAL LAW OF UKRAINE

Ernest Gramatskiy

Ph.D. in Law, Associate Professor of Civil Law Department,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0003-1260-2888

Internet address of the article on the web-site:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3641

To start providing characteristics of the current Ukrainian legal system, it is impossible not to mention the European integration which has been launched since 2014 and caused full renewal of national legislation. Notwithstanding the full-scale invasion of russian troops, Ukraine continues European integration processes and intends to become the EU Member State after the victory in the war. Moreover, it is worth noting all these processes are not related to particular branches of law and respective legislation: we are talking about deep structural revision of the role of the law as a tool to regulate legal social relations, changing the general approach and increasing the importance of basic law principles (primarily the accent is made on rule of law principle and its constituent elements). At the same time private international law is not an exception: having a special subject of legal regulation and specific methods, private international law being both domestic and international law requires special approach to revision and adaptation with regard to the EU integration process. Moreover, of particular scientific interest is the issue of adapting private international law of Ukraine to European legal mechanism on recognition and enforcement of judgments in order to ensure their free circulation in civil and commercial matters.

It should be noted that certain problems of the legislation on private international law with regard to EU integration were analyzed by such outstanding scientists as V. I. Kisil, A. S. Dovgert, R. A. Maidanik, N. S. Kuznetsova and others. However, today the doctrine of private international law does not provide a clear vision of the importance of European integration processes for further development of private international law legislation in Ukraine. To our mind, one of the most important aspects to be analyzed is available legal mechanisms to ensure recognition and enforcement

of Ukrainian judgments in civil and commercial matters in the EU and vice versa.

To start with, it should be mentioned that an association between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, is established with the aim, among others, to enhance cooperation in the field of Justice, Freedom and Security with the aim of reinforcing the rule of law and respect for human rights and fundamental freedoms (art. 1 (2(e) of the Association agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part as of May, 29, 2014) [1].

Article 24 of the mentioned above Agreement enshrines mutual obligations of the Parties to further develop judicial cooperation in civil and criminal matters, making full use of the relevant international and bilateral instruments and based on the principles of legal certainty and the right to a fair trial. When it comes to civil matters in particular, further EU-Ukraine judicial cooperation should be established on the basis of the applicable multilateral legal instruments, especially the Conventions of the Hague Conference on Private International Law in the field of international Legal Cooperation and Litigation as well as the Protection of Children [1].

All mentioned above demonstrates once again the importance of legal mechanism to ensure free circulation of judgments in civil and commercial matters between Ukraine and the EU.

The main act of procedural civil and commercial legislation governing the interactions among the court systems of the Member States within the EU is Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 On Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments In Civil And Commercial Matters (hereinafter – the Brussels I bis Regulation) [2]. The provisions of this Regulation should be analyzed in details.

The main rules and requirements governing the recognition and enforcement of foreign judgments are enshrined in Chapter III of the Brussels I bis Regulation. It should be specifically underlined the principle according to which a judgment given in a Member State shall be recognized in the other Member States without any special procedure being required. Any interested party may apply for a decision that there are no grounds for refusal of recognition as referred to in the Regulation (art. 36 of the Brussels I bis Regulation). A party who wishes to invoke in a Member State a judgment given in another Member State shall produce a copy of the judgment which satisfies the conditions necessary to establish its authenticity and special certificate issued pursuant to Article 53 of the Regulation [2]. The described above approach is known as the principle of automatic recognition.

When it comes to enforcement of judgments the same approach takes place: a judgment given in a Member State which is enforceable in that Member State shall be enforceable in the other Member States without any declaration of enforceability being required. An enforceable judgment shall carry with it by operation of law the power to proceed to any protective measures which exist under the law of the Member State addressed (art. 39, 40 of the Brussels I bis Regulation).

Of particular interest for us there are provisions of the Brussels I bis Regulation referring to refusal of recognition and enforcement. According to article 45 of the Regulation on the application of any interested party, the recognition of a judgment shall be refused:

- if such recognition is manifestly contrary to public policy (ordre public) in the Member State addressed;
- where the judgment was given in default of appearance, if the defendant was not served with the document which instituted the proceedings or with an equivalent document in sufficient time and in such a way as to enable him to arrange for his defence, unless the defendant failed to commence proceedings to challenge the judgment when it was possible for him to do so;
- if the judgment is irreconcilable with a judgment given between the same parties in the Member State addressed;
- if the judgment is irreconcilable with an earlier judgment given in another Member State or in a third State involving the same cause of action and between the same parties, provided that the earlier judgment fulfils the conditions necessary for its recognition in the Member State addressed;
- if the judgment conflicts with provisions of Section 3, 4 or 5 of the Chapter II with regard to policyholder, the insured, a beneficiary of the insurance contract, the injured party, the consumer or the employee was the defendant [2].

It is crucial to take into account that under the Brussels I bis Regulations the grounds for refusal of recognition and enforcement are the same: on the application of the person against whom enforcement is sought, the enforcement of a judgment shall be refused where one of the grounds referred to in Article 45 is found to exist (art. 46 of the Brussels I bis Regulation).

While analyzing other international instruments to ensure free circulations of foreign judgments it should be stated that the Brussels I bis Regulation enshrines one specific provision which is of particular importance for the aim of this research. Article 71 outlines that the Regulation shall not affect any conventions to which the Member States are parties and which, in relation to particular matters, govern jurisdiction or the recognition or enforcement of

judgments. SO, the Brussels I bis Regulation shall not affect the application of the 2007 Lugano Convention [3].

Lugano Convention as of December, 21, 2007 is an international treaty on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters concluded between the European Union and Iceland, Norway, Swiss as these countries are not EU Member States and Denmark (as of Danish right to opt out). The legal norms enshrined in Lugano Conventions are similar to those in the Brussels I bis Regulation allowing automatic recognition of judgments given in a State bound by this Convention in the other States bound by it without any special procedure being required. It's important to stress that for states that join the European Union after the conclusion of the Lugano Convention, the Convention applies automatically from their EU accession date. Taking all mentioned above into account the advantages of Lugano Convention ratification for Ukraine are obvious.

It is crucial to stress that the lack of applicable international legal instruments makes the recognition and enforcement of judgments between the EU and Ukraine extremely complicated and time consuming. To our mind, this issue could be solved through Lugano Convention ratification by Ukraine. Lugano Convention could be the most realistic and prompt way for Ukraine to establish automatic recognition and enforcement of Ukrainian judgments in civil and commercial matters in the EU (as well as the other way around) and to enhance judicial cooperation. We are sincerely committed to the idea that this can definitely contribute to accelerating Ukraine's European integration and obtaining the status of a Member State.

Literature:

1. Association agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part as of May, 29, 2014. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:22014A0529(01)) (дата звернення: 29.07.2023).
2. Regulation (EU) No. 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 On Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments In Civil And Commercial Matters. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32012R1215> (дата звернення: 29.07.2023).
3. Lugano Convention as of December, 21, 2007. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22007A1221\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22007A1221(03)) (дата звернення: 29.07.2023).

ФОРМИ УЧАСТІ СУДУ У СПРИЯННІ ПРИМУСОВОМУ ВИКОНАННЮ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Солоха Олег Володимирович
аспірант Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
Голова Комсомольського міського суду Полтавської області
ORCID: 0009-0002-4136-6829

Науковий керівник: Берестова Ірина Еріївна
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3644

На теперішній час, проблематика примусового виконання судових рішень залишається однією із найактуальніших у доктрині цивільного процесуального права та практиці правозастосування. Масове невиконання судових рішень, вже давно стало хронічною проблемою судочинства в Україні. Близько 80% звернень до ЄСПЛ стосується саме проблематики невиконання рішень українських судів [1], а згідно статистичних даних ДВС за 2020 рік стягнуто лише 2,4 % боргів за виконавчими документами [2]. Особливо проблемною є ситуація із виконанням ухвал суду, оскільки і в доктрині цивільного процесуального права цій, і у практиці правозастосування більша увага приділяється питанням рішень суду і постанов.

Враховуючи вимоги обов'язковості виконання судового рішення, суд, цілком логічно, наділяється повноваженнями в сфері забезпечення їх виконання або контролю за виконанням. За логікою цивільного процесу, власне як і за логікою всього процесу судочинства, наділення судів певними повноваженнями, а якщо точніше – правосуб'єктністю – в питаннях примусового виконання власних рішень є виправданим, оскільки суд є заінтересованим у підтриманні власного авторитету шляхом повноцінного, своєчасного та неухильного виконання всіх без виключення судових рішень.

Саме тому, суди наділені в законодавчому порядку певними повноваженнями щодо сприяння примусового виконання ухвал у цивільних справах, що є елементом їх цивільно-процесуальної правосуб'єктності. Суд не є стороною виконавчого провадження і не виступає стороною відносин з приводу примусового виконання судового

рішення, але він є учасником такого процесу, і відповідно до ЦПК України може бути долучений як самотійно, так і за ініціативи іншого учасника таких відносин.

Системний аналіз положень ЦПК України [3] демонструє наявність декількох потенційних форм участі суду в примусовому виконанні ухвал у цивільних справах:

судовий контроль за процесом примусового виконання судових рішень (Розділ VII ЦПК України);

процесуальні дії суду спрямовані на забезпечення виконання ухвал у цивільних справах (ст. 432-434, ст. 442 Розділу VI ЦПК України) – дії, спрямовані на врегулювання окремих аспектів пов'язаних із формалізацією відносин з приводу примусового виконання ухвал та не пов'язані із їх фактичним виконанням. До таких дій належать дії пов'язані із: виправленням помилки у виконавчому документі; поновленням пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання; заміною сторони виконавчого провадження, укладенням мирової угоди;

процесуальні дії суду спрямовані на реалізацію виконання ухвал у цивільних справах (ст. 435-440, ст. 441, 443, 444 Розділу VI ЦПК України), тобто дії, які прямо відносяться до фактичного виконання рішення суду. До таких дій відносяться ті, результатами яких є юридичні наслідки, якими суттєво спрощується або забезпечується подальша реалізація судового рішення, його виконання по суті. Такими процесуальними діями ми вважаємо дії, спрямовані на: відстрочення і розстрочення виконання, зміни чи встановлення способу і порядку виконання; зупинення виконання судового рішення; тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу; оголошення розшуку боржника або дитини, привід боржника; примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи; звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам; тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України; визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами; поворот виконання рішення.

Запропонований поділ визначає різний характер правового регулювання та різні юридичні наслідки участі суду у сприянні примусовому виконанню рішень. Так, процесуальні дії суду спрямовані на забезпечення виконання ухвал у цивільних справах пов'язані із встановленням, уточненням, деталізацією чи зміною формальних умов реалізації відносин з приводу примусового виконання судового рішення.

Тобто такі дії впливають на умови реалізації примусового виконання, конфігурацію відносин, які виникають під час такого виконання. Натомість, процесуальні дії суду спрямовані на реалізацію виконання ухвал у цивільних справах пов'язані вже із безпосереднім процесом виконання рішення суду. Такі дії суду спрямовані на забезпечення якості процесу виконання, надають синергетичний ефект сукупно із діями інших суб'єктів відносин з приводу примусового виконання судового рішення. Суд такими діями наближає момент забезпечення інтересу постраждалої сторони у справі, спрямовуючи свій владно-розпорядчий вплив на тих осіб або ті обставини, від яких безпосередньо залежить повнота, оперативність та всебічність виконання рішення суду.

Таким чином, незважаючи на те, що суд не є стороною виконавчого провадження і не виступає стороною відносин з приводу примусового виконання судового рішення, він є учасником такого процесу, і відповідно до ЦПК України може брати участь в примусовому виконанні ухвал у цивільних справах в одній із трьох форм: 1) судовий контроль за процесом примусового виконання судових рішень; 2) процесуальні дії суду спрямовані на забезпечення виконання ухвал у цивільних справах; 3) процесуальні дії суду спрямовані на реалізацію виконання ухвал у цивільних справах.

Література:

1. Проблеми виконання рішень судів досі актуальні. Судово-юридична газета. 24 листопада 2017 року. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/111380-problemi-vikonannya-rishen-sudiv-dosiaktualni> (дата звернення: 10.04.2023)
2. Звіт про роботу органів державної виконавчої служби щодо виконання судових рішень і рішень інших органів (крім рішень про стягнення періодичних платежів) у 2020 році URL: <https://www.ae.org.ua/stat2020/> (дата звернення: 10.04.2023)
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n9237>

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ ТВОРУ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ ТА ОБ'ЄКТІВ, ЗГЕНЕРОВАНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

*Уланська Марія Олександрівна
студентка 3 курсу факультету юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

*Науковий керівник: Спасибо-Фатєєва Інна Валентинівна
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права №1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3667

Традиційним в межах авторського права залишається уявлення про оригінальність як ознаку, притаманну лише людським творам. Першочергово це пов'язано з визнанням автором виключно фізичну особу.

Не є секретом здатність штучного інтелекту до генерації нових об'єктів на основі навчання. Існує варіант інтерпретувати цю властивість як процес створення нових творів на основі натхнення, проте такий варіант більше нагадує людську діяльність.

Фундаментальний напрямок захисту авторського права різних країн – оригінальні твори. Проте законодавство дещо неконкретне стосовно встановлення чіткого «порогу оригінальності» [1]. З іншого боку класичним є наведення нормативно-правовими актами наступних критеріїв: «власне інтелектуальне творіння автора», відображення «особистості або особистого рішення, погляду автора». На практиці виокремлюють наступні вимоги до творів, які охороняються авторським правом: 1) вираження творчих здібностей; 2) відображення вільного та творчого вибору; 3) реалізація у творі «особистого дотику» автора; 4) кінцевий об'єкт – приклад свободи творчості.

У праві ЄС оригінальний твір – «власне інтелектуальне творіння автора»; у США існує необхідність мінімального творчого внеску автора; право Великобританії називає оригінальним лише той твір, який автор створив власними «вміннями, зусиллями, судженнями та працею» [2]. Для того, щоб поринути у співвідношення критерію оригінальності та об'єктів, згенерованих штучним інтелектом, слід змоделювати низку

ситуацій залежно від ступеня причетності людини до кінцевого результату. *Перший варіант*: штучний інтелект – інструмент на шляху створення людиною конкретного твору. У таких випадках автор зберігає свободу творчості, а тому результат діяльності підлягає охороні авторським правом. *Другий варіант* – штучний інтелект самостійно генерує певний об'єкт, але під контролем людини. За таких обставин діяльність автора набуває скоріше пасивного характеру. Але в такому випадку згенерований твір не відповідатиме критерію «особистого дотику», до того ж право вибору із серії творів, згенерованих штучним інтелектом, не робить обраний твір оригінальним та позбавляє охорони авторським правом. Водночас інтелектуальним творінням може вважатись вибір послідовності та комбінації елементів, згенерованих штучним інтелектом, що все ж таки надає ймовірність охорони авторським правом, проте лише як виключення. *Третій варіант* – об'єкт генерується суто штучним інтелектом без будь-якого відсотку втручання людини. В даному випадку неможливо встановити навіть мінімальний поріг оригінальності твору, адже наразі ця категорія в контексті авторського права нерозривно пов'язана із людиною [1].

Заслуговує на увагу і поняття похідного твору, тобто такого, що є результатом творчої переробки іншого твору без завдання шкоди його охороні (анотація, адаптація, аранжування, кавер-версія, обробка нематеріальної культурної спадщини тощо) чи його творчим перекладом на іншу мову [3]. Особливість таких об'єктів авторського права полягає в тому, що вони створюються шляхом переробки або іншого використання певних творів. З першого погляду, об'єкти, згенеровані штучним інтелектом, потенційно можуть вважатись похідними творами, адже генеруються на основі інших вже існуючих матеріалів і технології машинного навчання. З іншого боку до похідних або залежних творів обов'язковими є наступні умови: 1) такі твори повинні відповідати загальним критеріям охороноздатності в межах авторського права; 2) відображення творчої самостійності в порівнянні з оригіналом; 3) автором похідного твору має бути людина. До того ж існують нейромережі, які автоматично перекладають мову у відеоматеріалах іншими мовами, зберігаючи тембр голосу та адаптуючи рух губ суб'єкта з відео під згенеровану доріжку, але принципово важливим є те, що аудіовізуальні твори, одержані шляхом озвучення, відповідно до чинного законодавства, не є похідними [3]. Отже, сьогодні охорона об'єктів, згенерованих штучним інтелектом, у якості похідних творів неможлива.

Законодавство про авторське право більшості країн наразі не готове мати справу з об'єктами, згенерованими штучним інтелектом. Водночас низка країн застосовують щодо цієї технології норми, спрямовані на врегулювання об'єктів, згенерованих комп'ютером (computer-generated works). В Україні ЗУ «Про авторське право і суміжні права» регламентує право особливого роду *sui generis* [3]. Також у сучасній правовій науці існують пропозиції для врегулювання об'єктів, які генерує штучний інтелект, у якості суспільного надбання [4]. Але такий підхід із самого початку гальмує технологічний розвиток у зв'язку із відсутністю матеріального стимулу для розробників. Дещо революційним ймовірним варіантом є впровадження нового інституту «електронна особа», який має на меті створення для системи штучного інтелекту юридичної особи та визнання за нею відповідних авторських прав на певні твори [4].

Таким чином, співвідношення поняття твору в контексті авторського права та об'єктів, згенерованих штучним інтелектом, в сучасних умовах не є узагальненим, внаслідок чого в юридичному просторі тривають дискусії стосовно цієї теми та існує простір для подальших науково-практичних досліджень.

Література:

1. Solyom A., Horvath K. AI crated works – creative, original or just sweat of the brow? <https://cms.law/en/media/local/cms-cmno/files/publications/publications/ai-created-works-creative-original-or-just-sweat-off-the-brow>
2. Павлюк О. Критерії охороноздатності об'єктів авторського права, створених із використанням технології штучного інтелекту: міжнародно-правовий досвід. *Цивільне право і процес*. 6. 2021. 59-64. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.09>
3. Про захист авторського права і суміжних прав. Закон України від 01.12.2022. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20?find=1&text=%D0%BF%D0%BE%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9+%D1%82%D0%B2%D1%96%D1%80#w1_1
4. Burylo Y. AI generated works and copyright protection. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 3. 2022. 7-13. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2022.3.01>

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УЧАСНИКІВ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ

Андросович Любов Григорівна

старший викладач кафедри кримінального процесу та криміналістики

Навчально-науковий гуманітарний інститут

Національної академії Служби безпеки України

ORCID: 0000-0003-3315-4068

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3652

На сьогодні, однією із суттєвих проблем в Україні залишається протидія організованим злочинності у фінансовій системі, криміногенні фактори якої, пов'язані з політичним та соціальним розвитком суспільства. Різноманіття її проявів ускладнює своєчасне виявлення і ліквідацію організованої злочинності, що дає їй можливість укріпитися і посилитися. Учасники організованих злочинних спільнот у більшості випадків мають риси та властивості професійних злочинців. Це впливає з такої ознаки організованої злочинності, як постійний чи систематичний характер та спеціалізація відповідної діяльності.

Як зазначає О.Ю. Шостко «учасники організованої злочинності оволоділи необхідними знаннями, навичками та вміннями для участі в діяльності організованих злочинних спільнот, їм потрібно знати не лише «технології» цієї діяльності відповідно до функцій, що виконуються, а й її ідеологію та психологію: норми поведінки, спілкування; норми дисципліни у співтоваристві; ціннісні орієнтації; розпізнавання «свій-чужий» та інших елементів злочинної субкультури тощо» [1, с. 99].

В той же час професіоналізм злочинної діяльності як типову особистісну рису учасників організованих злочинних формувань не можна ототожнювати з поняттями професійного злочинця. Професійний злочинець може діяти і поза організованими злочинними формуваннями.

Відповідно до ст. 27 Кримінального кодексу України співучасниками кримінального правопорушення, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач та пособник. При цьому організатором є особа, яка організувала вчинення кримінального правопорушення (кримінальних правопорушень) або керувала його (їх) підготовкою чи

вчиненням. Організатором також є особа, яка утворила організовану групу чи злочинну організацію або керувала нею, або особа, яка забезпечувала фінансування чи організовувала приховування кримінально протиправної діяльності організованої групи або злочинної організації. Відповідно до ст. 28 кримінальне правопорушення визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) кримінальних правопорушень, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. Кримінальне правопорушення визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації кримінально протиправної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших кримінально протиправних груп.

Відповідно до ст. 255 «Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній» Кримінального кодексу України під особою, яка перебуває у статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі у статусі «вора в законі» слід розуміти особу, яка завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям здійснює злочинний вплив і координує злочинну діяльність інших осіб, які здійснюють злочинний вплив [2].

Звідси учасників організованих злочинних формувань, відповідно до їхньої ієрархії, можна класифікувати на такі чотири групи: організатори (злочинці в законі, лідери); активні учасники (виконавці); корупціонери; пособники.

Центральною фігурою організованого злочинного формування у фінансовій системі є лідер-організатор. Найчастіше в цій якості виступає людина з послідовно-криміногенним типом особистості, що характеризується високим ступенем антигромадського спрямування, стійким кримінальним світоглядом, який не шукає відповідної кримінальної ситуації, а сам створює її своїми цілеспрямованими діями. Так, для лідерів груп характерні прагматизм, організаційні здібності, хитрість, прагнення бути першим серед членів групи. Лідеру організованої групи у фінансовій системі характерні такі риси: наявність досвіду злочинної діяльності; сильні волевові якості; досить високий рівень розумових здібностей; велика фізична сила; вміння тримати

слово; підприємливість; комунікабельність; рішучість у діях; швидкість орієнтування та здатність приймати рішення у складних для злочинної спільноти ситуаціях; вміння забезпечити конспіративність кримінальних правопорушень, що готуються і вчиняються у фінансовій системі; знання внутрішніх та зовнішніх умов функціонування суспільства; авторитарність тощо.

Дослідники виділяють такі типи лідерів злочинних формувань: натхненники, ініціатори, лідери-організатори [3, с. 162].

Характеристики особистості інших учасників та їхньої злочинної діяльності за низкою індикаторних показників суттєво відрізняються від характеристик організаторів та лідерів, а також мають низку загальних рис: особи, які організовують та забезпечують виконання завдань, поставлених лідером організованого злочинного формування. Активний учасник керує окремим напрямом діяльності організованого злочинного формування або є керівником структурного підрозділу організованого злочинного формування, що спеціалізується на конкретних видах фінансової сфери (технічне обслуговування, виведення коштів за допомогою віртуальних активів тощо). Учасник виконавець – особа, яка є безпосереднім виконавцем завдань, поставлених перед ним старшим за статусом учасником організованого злочинного формування.

Корупціонер – посадова особа органів влади, яка використовує своє службове становище з корисливою метою.

Пособник – є особа, яка порадами, вказівками, наданням коштів сприяла вчиненню кримінального правопорушення іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла приховати злочинця, знаряддя або сліди кримінального правопорушення тощо.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що відповідно до Стратегії боротьби з організованою злочинністю (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р) з метою наукового забезпечення боротьби з організованою злочинністю передбачається системне та комплексне вивчення наявних проблем нормативно-правового та інституційного забезпечення, а також створення апаратних і програмних комплексів з метою виконання завдань щодо боротьби з організованою злочинністю. Для цього важливим є дослідження загальної характеристики організованих злочинних груп, вчинюваних ними злочинів у фінансовій системі та осіб які їх вчиняють.

Література:

1. Шостко О. Ю. Організована злочинність в Україні: деякі питання щодо ефективності боротьби з нею. *Проблеми законності* : респ. міжвід. наук. зб. Харків, 2004. Вип. 68. С. 91-101.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Водько М.П. Правові та організаційні засади боротьби з організованою злочинністю в Україні : монографія / М. П. Водько, О. О. Подобний. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 208 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДІЗНАННЯ У ФРАНЦІЇ

Баранець Володимир Анатолійович
аспірант наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Чернявський Сергій Сергійович
доктор юридичних наук, професор

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3645

Проблеми розслідування кримінальних правопорушень у формі дізнання, як спрощеної форми досудового розслідування, залишаються предметом підвищеної уваги науковців оскільки цей інститут є відносно новим і потребує подальшого дослідження. Уявляється, що удосконаленню процесуальної форми досудового розслідування у формі дізнання сприятиме вивчення успішного зарубіжного досвіду його функціонування.

Франція є однією з засновниць континентального кримінального процесу. Дізнання у Франції є етапом кримінального процесу, який називається поліцейським дізнанням та проводиться до початку попереднього слідства під керівництвом прокурора. Для здійснення поліцейського дізнання, спрямованого на пошук та виявлення злочинів, у Франції створена та функціонує судова поліція, на яку покладається обов'язок як з проведення дізнання, так і забезпечення громадського правопорядку в цілому [1, с. 172].

Дізнання очевидних кримінально-карних діянь у Франції є спрощеною формою досудового провадження. У КПК Франції детально регламентуються випадки очевидності злочину – при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення. Закон не встановлює строків цього виду дізнання. Але, враховуючи очевидність діяння, вони складають кілька годин або днів. На відміну від початкового дізнання, під час

дiзнання очевидних злочинiв полiцiя має право проводити всi слiдчi дiї, кожна з яких оформляється протоколом, що має доказове значення [2].

Початкове дiзнання здiйснюється, якщо не має встановлених законом умов очевидностi. Цей вид дiзнання характеризується вiдсутнiстю визначених законом приводiв до початку розслiдування та вiдсутнiстю можливостi застосовування полiцiєю засобiв примусового характеру (можна здiйснювати лише затримання до двадцяти чотирьох годин). Для цiєї форми дiзнання притаманною є непроцесуальна дiяльнiсть полiцiї. Воно закінчується складанням офiцером судової полiцiї рапорту, де вказуються докази та висновки початкового дiзнання. Рапорт передається прокурору, який має право розпочати попереднє слiдство, або закрити провадження. Початкове дiзнання може проводитися i пiсля попереднього слiдства, якщо в прокуратури виникне необхіднiсть отримання нових вiдомостей i поданнi їх до суду.

Процесуальна форма розслiдування смертi при пiдозрiлих обставинах визначена у ст. 74 КПК Францiї, де передбачено, що у разi виявлення трупа, незалежно вiд того, чи є це насильницька смерть, чи нi, але причини якої невідомi або пiдозрiлi, офiцер судової полiцiї негайно iнформує прокурора, який встановлює обставини смертi або доручає здiйснити це офiцерам судової полiцiї. Пiсля закінчення зазначеної форми дiзнання, провадження або припиняється, або проводяться такi форми розслiдування як початкове дiзнання, дiзнання очевидних злочинiв чи попереднє слiдство [2].

Розслiдування у вищенаведених формах дiзнання конкретними строками не обмежена, але дiзнання має короткотривалий характер: вiд кількох годин до кількох днiв, що обумовлено, або очевиднiстю вчиненого дiяння, або обмеженими строками затримання.

Вищенаведене свiдчить, що дiзнання у Францiї має свою особливiсть, воно здiйснюється не тiльки в межах кримiнальної процесуальної, а й у межах оперативно-розшукової дiяльностi. Судова полiцiя може лише збирати докази та складати рапорти чи протоколи, не здiйснюючи оцiнку зiбраних доказiв. Вченi вiдмiчають, що порiвнюючи з дiзнанням Францiї, в Україні схожий характер має оперативно-розшукова дiяльнiсть [1, с. 173].

Отже, вiдповiдно до кримiнального процесуального законодавства Францiї дiзнання прирiвнюється до загального розслiдування, спрямованого на пiдтвердження наявностi подiї кримiнального правопорушення, збирання доказiв та встановлення особи, яка його вчинила. Пiсля дiзнання наступним етапом кримiнального провадження

є попереднє слідство, яке здійснюється по злочинах та інших протиправних діяннях. Воно є факультативним та проводиться тільки за рішенням прокурора. Тобто, у всіх інших випадках провадження про правопорушення вичерпується поліцейським дізнанням.

Відповідно до процесуального законодавства Франції прокуратура здійснює нагляд і контроль за судовою поліцією при проведенні нею дізнання та у випадках, передбачених законом, ініціює питання про кримінальне переслідування шляхом звернення до судового слідчого з публічним позовом про проведення досудового розслідування [1, с. 173].

Вищенаведене свідчить, що відповідно до кримінального процесуального законодавства Франції дізнання відіграє ключову роль під час кримінального провадження. Дізнання є як початковим етапом попереднього слідства, так і спрощеною формою досудового провадження очевидних кримінально-карних діянь. Адже відповідно до КПК Франції під час дізнання очевидних кримінально-карних діянь офіцер судової поліції має право проводити всі слідчі дії, кожна з яких оформляється протоколом, що має доказове значення.

Література:

1. Михайлюк А. М. Функціональна структура досудового розслідування у КПК Франції та України (порівняльно-правове дослідження). *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 1. С. 170-180.
2. Кримінально-процесуальний кодекс Франції від 02.03.2015 <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=14295>

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

Голодник Юрій Андрійович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінальної юстиції

Державного податкового університету України

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3654

У правовому механізмі забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, задіяні органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання та організації. Серед значної кількості державних органів влади у механізмі забезпечення захисту прав і свобод громадян, важливу роль належить правоохоронним органам.

Варто погодитися із думкою О. Світличного, що нинішній розвиток суспільства дає підстави стверджувати, що процеси, які нині відбуваються в Україні, впливають не лише на управлінські відносини, а й на всі елементи механізму державної влади [1, с. 153]. І хоча висловленій думці уже більше десяти років, вона не втрачає своє актуальності і сьогодні.

Громадяни, будучи найбільшою групою суб'єктів адміністративно-правих відносин найчастіше вступають у відносини з державою у сфері виконавчої влади, де зосереджено інтереси значної частини громадян і де практично реалізуються надані Конституцією і законами України права і законні інтереси особи. Необхідність реалізації цих інтересів, а передусім їх узгодження є одним з основних завдань держави та органів публічної влади. Гарантія реалізації інтересів особи, а також механізм забезпечення їх державою знаходить своє відображення в Конституції та законодавчих актах України. Важливою умовою забезпечення ефективності реалізації інтересів особи є реалізація та дотримання державою та її посадовими особами норм та принципів сучасного міжнародного права [2, с. 24].

Закріплені у нормативно-правових актах права, свободи і законні інтереси громадян, як базові цінності є непорушними і повинні бути забезпечені й захищені шляхом правового механізму гарантованих державою прав і свобод особи.

Як правове явище, механізм захисту прав людини є системою, оскільки як було вище зазначено, складається з певних частин, таких, як право на захист; форма та спосіб захисту прав; процес та порядок звернення до відповідних органів, установ та організацій. Механізм захисту прав як система характеризується діалектичною взаємозалежністю цілого й частини, кожний елемент якого займає певне місце і здійснює певні функції у ньому. Безперечно, механізм захисту прав повинен бути органічно цілісним та логічно послідовним процесом. Сутність будь-якого механізму захисту прав полягає в послідовності дій людини й досягненню певного результату. Діяльність людини при цьому полягає у відновленні становища, що існувало до порушення конкретного права особи [3, с. 33].

Можна говорити про те, що в українській державі діє наявний державний механізм, що забезпечує захист прав і свобод громадян. Механізм правового регулювання В. Авер'янов пов'язував його із важливим моментом процесу становлення демократичної, правової держави в Україні, що зумовлює докорінні зміни у механізмі правового регулювання. Це особливо актуально для галузі адміністративного права, де відбувається процес переосмислення поглядів щодо сутності,

принципів, функцій і системи адміністративного права з урахуванням змін, що стосуються проблем управління, діяльності органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, утвердження пріоритету юридичного забезпечення реалізації та захисту прав і свобод громадян [4, с. 104].

У цьому сенсі державою покладено на цілісну систему правоохоронних органів, в першу чергу це стосується Національної поліції України, а також інших правоохоронних та судових органів обов'язок забезпечити захист прав, свобод і законних інтересів громадян, відповідно до встановлених процедур, шляхом реалізації визначених законодавством повноважень.

В контексті вищевикладеного, можна дійти висновку, що Конституцією і законами України в державі створено систему державних органів на які покладено обов'язок забезпечити захист прав, свобод і законних інтересів громадян, шляхом реалізації визначених законом повноважень. За допомогою правоохоронних органів забезпечується правовий механізм гарантування захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, а також реалізації права на охорону та захист порушених суб'єктивних прав в судовому або адміністративному порядку.

Список використаних джерел:

1. Світличний О. П. Щодо вдосконалення діяльності виконавчих органів у галузі земельних відносин. Підприємництво, господарство і право. 2009. №9. С.153-155.
2. Башкатова В. В., Світличний О. П. Роль адміністративного права України у захисті прав і законних інтересів людини і громадянина: монографія. Київ, 2016. 133 с.
3. Сидорчук Ю. М. Механізми захисту прав людини та громадянина: сутність і перспективи розвитку в Україні. Науковий вісник Чернівецького університету. 2013. Вип. 682. С. 33-35.
4. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник. Том 1. Загальна частина/ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). Київ: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Лисак Ангеліна Андріївна

аспірантка кафедри кримінально-правової політики

та кримінального права, Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3656

Як і кожна галузь права, кримінальне право має власні принципи – найбільш загальні та фундаментальні засади, які формують та зумовлюють його зміст. Вказані принципи взаємопов'язані між собою, закріплені в законі, пронизують всі норми кримінального права та мають обов'язковий характер.

Доволі часто поряд з поняттям принципів кримінального права вживаються суміжні поняття: принципи кримінального законодавства, принципи кримінального закону, принципи кримінального кодексу, принципи кримінальної відповідальності, принципи кримінально-правової кваліфікації, принципи кримінальної правотворчості, принципи криміналізації, принципи кодифікації кримінально-правових норм тощо. Цей перелік не є вичерпним та може продовжуватись через призму розгляду різних кримінально-правових процесів та явищ. Однак найбільш часто принципи кримінального права співставляються з принципами кримінального законодавства, а тому їх співвідношення потребує окремої уваги.

Визначаючи поняття принципів кримінального законодавства, в першу чергу потрібно сформулювати визначення кримінального законодавства.

Стосовно розуміння поняття законодавства в юридичній доктрині склалось два сталих підходи:

- широкий, відповідно до якого законодавство – це зібрання всіх нормативно-правових актів, прийнятих державою, тобто як законів, так і підзаконних актів [1]. Не останню роль в поширенні цього підходу має Конституційний Суд України, який в своєму рішенні визначив, що терміном «законодавство» охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України [2];

- вузький, згідно з яким неправильним є охоплення поняттям законодавства всіх нормативно-правових актів держави, оскільки лише частину з них можна віднести до останнього. Більшість прибічників вказаного підходу визначають законодавство як сукупність Конституції України, законів України та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України [3].

Незважаючи на те, що зі змісту частини 1 статті 3 Кримінального кодексу України прямо випливає, що законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс, вчені, самостійно визначаючи зміст кримінального законодавства, включають в останнє ще й Конституцію України та міжнародні договори, крім Кримінального кодексу України [4].

Взявши до уваги вищенаведене розуміння кримінального законодавства, його принципи можна визначити як фундаментальні положення, закріплені в кримінальному законодавстві і направлені на врегулювання суспільних відносин, які складають предмет кримінального права як галузі права.

Аналізуючи різні думки вчених щодо співвідношення принципів кримінального права та принципів кримінального законодавства, можна їх звести до кількох підходів: 1) підхід, за якого відбувається повне ототожнення цих понять [5]; 2) підхід, за якого визнається, що вказані поняття існують окремо та в жодному разі не можуть збігатися [6]; 3) підхід, за якого визнається існування лише одного поняття – або принципів кримінального права, заперечуючи існування принципів кримінального законодавства, або принципів кримінального законодавства, заперечуючи існування принципів кримінального права [7].

Підсумовуючи наведене, правильною видається позиція щодо окремого існування принципів кримінального права та принципів кримінального законодавства. Ототожнення цих понять або визнання лише одного із запереченням існування іншого є помилковим, оскільки це буде означати або проведення знаку рівності між кримінальним правом та кримінальним законодавством, або так само заперечення існування одного з них, що є неправильним.

Література:

1. Лилак Д. Д. Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2004. 20 с.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України

(справа про тлумачення терміну "законодавство") від 9 липня 1998 року №12-рп/98.

3. Пронюк Н. В. Національне законодавство і його роль у демократичних перетвореннях в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2004. 20 с.

4. Бабаніна В. В. Кримінальне законодавство України: механізм створення та реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 600 с.

5. Коржанський М. Й. Про принципи уголовного права України // Право України. – 1995. – № 11. – С. 69-72.

6. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.

7. Принципы уголовного права и их реализация в правоприменительной деятельности [Текст] / В. В. Мальцев ; Ассоциация Юридический центр. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 692 с. – (Серия "Теория и практика уголовного права и уголовного процесса"). – ISBN 5-94201-323-3

СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ

Самсонов Олег Васильович

аспірант кафедри кримінального процесу,

детективної та оперативно-розшукової діяльності

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: Дрьомін Віктор Миколайович

доктор юридичних наук, професор,

Національний університет «Одеська юридична академія»

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3646

Професійний спорт, будучи глобально визнаною культурною цінністю, потребує належної уваги й нормативного регулювання як з боку світового співтовариства, так і на рівні окремих держав. Підвищена увага до цієї важливої сфери культурного буття суспільства продемонстрована, зокрема, через положення низки міжнародних актів, таких як: Олімпійська Хартія, Міжнародна хартія фізичного виховання, фізичної активності та спорту, Європейська спортивна хартія, Європейська конвенція щодо запобігання насильству та неналежній поведінці глядачів під час спортивних заходів і, зокрема, під час футбольних матчів, Міжнародна

конвенція про боротьбу з допінгом у спорті та інших нормативних джерел. Згадане нормативне регулювання направлене не лише на регламентацію загальних правил поведінки у сфері фізичної діяльності та спорту, а й на запобігання і протидію найбільш негативному явищу, що може виникати у будь якій сфері життєдіяльності, – злочинності.

Структура злочинності у спорті диференціюється в залежності від виду діяльності та конкретних акторів, залучених до її реалізації. Так, Петренко О. пропонує включати до структури злочинності у сфері професійного спорту діяння, що різняться за родовим об'єктом посягання, а саме: 1) злочини проти життя і здоров'я особи; 2) злочини проти волі, честі та гідності особи та її особистих прав; 3) злочини у сфері господарської діяльності та проти власності; 4) злочини проти громадської безпеки та громадського порядку; 5) злочини проти здоров'я населення; 6) злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [1, с. 408-409]. Хоча такий підхід не є досконалим та не враховує усі особливості злочинності у спорті, варто визнати його цінність, оскільки професійний спорт є не лише діяльністю, до якої залучаються спортсмени чи їх команди, така сфера активності охоплює низку адміністративних, менеджерських, інших задач, а отже й вчинювані злочини варіюються за різними категоріями.

Варіативність злочинів, що вчинюються у сфері професійного спорту, зумовлює й різні підходи до питання спеціально-кримінологічних заходів протидії їй. В цілому ж, спеціально-кримінологічна протидія формується як специфікована під детермінаційний комплекс конкретного виду злочинності системна, багаторівнева, цілеспрямована, керована діяльність щодо послаблення дії або ж нейтралізації, усунення об'єктивних і суб'єктивних, видових і групових факторів кримінальної активності [2, с. 181]. Таким чином, спеціально-кримінологічні засоби протидії злочинності у сфері професійного спорту направлені й поширюються саме на запобігання вчиненню та подоланню наслідків уже вчинених злочинів конкретними суб'єктами у цілком визначеній категорії діяльності – професійному спорті.

Аналізуючи існуючі наукові підходи до досліджуваного питання, варто погодитися з позицією Сокурєнка В. В., який справедливо пропонує виділяти у структурі злочинних діянь у сфері професійного спорту дві основні категорії, на протидію яким треба спрямовувати спеціально кримінологічне запобігання – корупційні правопорушення та вживання допінгу неповнолітніми. Заходи протидії корупції у сфері фізичної культури і спорту, враховуючи широту спектру корупційних практик,

різняться в залежності від зорієнтованості на різні групи суб'єктів їх відтворення. Йдеться перш за все про чиновницько-управлінський апарат та безпосередніх учасників спортивного процесу [2, с. 183].

Коли йдеться про корупційну злочинність у спорті очевидно, що остання може знаходити своє вираження у досить широкому спектрі діянь, адже учасниками корупційних злочинів часто є низка взаємопов'язаних акторів, що на різних рівнях реалізують та сприяють реалізації корупційних практик. Дієвим механізмом боротьби з проявами корупції є підвищення рівня прозорості й підзвітності, удосконалення нормативної регламентації діяльності залучених до сфери професійного спорту осіб, зокрема в аспекті встановлення й підвищення міри відповідальності за вчинені під час професійної діяльності злочини.

Що ж стосується заходів протидії спонуканню неповнолітніх до застосування допінгу, то нині на рівні держави в деякій мірі регламентовано застосування механізмів, спрямованих на боротьбу з таким шкідливим явищем. Йдеться, зокрема, про встановлену ст. 323 Кримінального кодексу України відповідальність за спонукання неповнолітніх до застосування допінгу [3]. Разом з тим, протидію допінгу серед неповнолітніх необхідно здійснювати не лише шляхом встановлення та посилення кримінальної відповідальності за вчинення відповідних діянь, а превентивно спрямовувати боротьбу з цим явищем на, власне, його недопущення. У цьому аспекті необхідним вбачається, перш за все, проведення роз'яснюючих та профілактичних бесід з неповнолітніми щодо сутності, шкоди та незаконності допінгу. Крім того, відповідну роз'яснюючу діяльність можна поширювати й на повнолітніх спортсменів, а особливо на тренерів, які часто можуть вимагати від підопічного спортсмена високих результатів, чим непрямо спонукати його до застосування допінгу. Релевантним засобом може стати також інтенсифікація допінгових перевірок, як обов'язкова умова допущення до участі у спортивних подіях різного рівня.

Окресленими вище спеціально-кримінологічними засобами не вичерпуються можливості запобігання як вказаних, так й інших категорій злочинних діянь, що вчинюються у сфері професійного спорту. Разом з тим, очевидно є подальша необхідність та релевантність удосконалення існуючих й вироблення нових засобів протидії злочинності у спорті, оскільки така сфера має надважливе й загальнолюдське значення для збереження та подальшого належного розвитку культурної спадщини людства.

Література:

1. Петренко О. Поняття та види злочинів у сфері фізичної культури та спорту. *Форум права*. 2014. № 1. С. 406-411.
2. Сокурєнко В. Кримінологічна характеристика та протидія злочинності у сфері фізичної культури і спорту : дис. ... канд. юрид. наук (докт. філос.) : 12.00.08 (081 – Право). Харків, 2019. 235 с.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.08.2023).

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ І ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Таранець Ксенія Олександрівна

аспірантка Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

адвокат, старший партнер АО “Траст енд Лігал”

Науковий керівник: Кучинська Оксана Петрівна

доктор юридичних наук, професор кафедри

кримінального процесу та криміналістики

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3650

Важливе місце в питаннях захисту прав і законних інтересів осіб, потерпілих від кримінального правопорушення, займає проблема відшкодування моральної шкоди. Конституційне право особи на відшкодування як майнової, так і немайнової шкоди, потребують належного відображення та конкретизації у галузевому законодавстві. Багатоманітність у визначенні понять моральної шкоди, різність підходів та методик до розрахунку відшкодування шкоди, а також суперечлива судова практика створює перепони у питанні доступу до правосуддя потерпілої особи. Подолання зазначених теоретичних і практичних викликів сприятиме вдосконаленню механізму визначенню та відшкодування шкоди в кримінальному процесі, сприятиме досягненню критерію соціальної справедливості та довіри до судової гілки влади.

Питання відшкодування моральної шкоди вже тривалий час привертає наукову увагу правників (Боброва Д., Гошовський М., Дзера О.,

Кучинська О., Паліюк В., Шимон С., Циганюк Ю., Отрадна О., Гришук О., Гринюк О., Крикунов О., Ващук Ю. та ін.), водночас, варто зазначити про відсутність єдиної думки у визначенні самого поняття моральної шкоди. Що ж до нормативного визначення, то згідно зі статтями 32, 56, 62, 152 Конституції України [1], особі гарантовано судовий захист права на відшкодування матеріальної й моральної (немайнової) шкоди.

Згідно статті 128 КПК України [2], особа, якій внаслідок вчинення кримінального правопорушення було завдано моральної шкоди, має право на її відшкодування безпосередньо під час кримінального провадження шляхом пред'явлення цивільного позову.

З метою забезпечення дієвості окремих механізмів відшкодування моральної шкоди особам, потерпілим від кримінального правопорушення, ще у 2004 році було прийнято Указ Президента України “Про концепцію забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів” [3]. На жаль, вказаний документ здебільшого мав декларативний характер та не призвів до закладених у його тексті цілей.

Що ж до законодавчого визначення моральної шкоди, то чинний ЦК України не дає термінологічне визначення поняттю моральна шкода, проте вказує через норми статей 23 та ч.1 ст. 1167 ЦК України [4] на те, що, моральна шкода полягає: у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, у душевних стражданнях, які фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів, у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна, у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Судова практика також надає власне витлумачення вказаному поняттю. У Постанові Пленуму Верховного Суду України №4 від 31.03.1995 р. “Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової шкоди)” моральною шкодою визначено втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 15.12.2020 р. у справі № 752/17832/14-ц сформульовано висновок, що моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянинові внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливості реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення

відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру. У випадках, коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні мінімальним розміром заробітної плати чи неоподатковуваним мінімумом доходів громадян, суд при вирішенні цього питання має виходити з такого розміру мінімальної заробітної плати чи неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що діють на час розгляду справи. Визначаючи розмір відшкодування, суд має керуватись принципами розумності, справедливості та співмірності. Розмір відшкодування моральної шкоди має бути не більшим, ніж достатньо для розумного задоволення потреб потерпілої особи, і не повинен приводити до її безпідставного збагачення.

Отож, у фокусі наукового та практичного інтересу правників постає питання як встановлення факту заподіяння потерпілій особі саме моральної шкоди, так і розрахунок грошової суми, достатньої для компенсації (відшкодування) такої шкоди за пред'явленим цивільним позовом у кримінальному провадженні. Як слушно вказує Ходанович О. В., у кримінальних провадженнях лише юридичних знань недостатньо. Це зумовлює необхідність проведення в них судово-психологічної експертизи задля встановлення й відшкодування (компенсації) моральної шкоди [5, с.533].

Хоча висновок експерта, як і інші докази по справі, не носить задалегідь встановленої сили та оцінюється в сукупності з іншими доказами, втім на практиці здебільшого враховується судом при винесенні рішення про відшкодування моральної шкоди за пред'явленим цивільним позовом, адже містить відомості про ступінь завданої потерпілій особі моральної шкоди. Як зазначено Сіроткіною М. В., у таких випадках завжди потрібен максимально індивідуалізований підхід щодо оцінки завданих кримінальним правопорушенням моральних страждань [6, с. 79].

Так, Міністерством юстиції України затверджено відповідну Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [7]. Слід вказати, що Міністерством юстиції України ведеться Реєстр методик проведення судових експертиз. Зокрема, 18.01.2019 р. було прийнято рішення про державну реєстрацію Методики психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди (вид експертизи “психологічна експертиза” реєстраційний код 14.1.75. розробник Харківський НДІСЕ Міністерства юстиції України) [8].

Донедавна, на практиці широка застосування мала “методика розрахунку по формулі М. Ерделевського”. Що була розроблена у 2010 році для визначення моральної шкоди, яку повинна відчувати “середня”, “нормально” реагуюча на вчиненні щодо неї неправомірні дії людина. Дана формула, хоча і була широко розповсюджена, містила конкретність розрахунку суми компенсації та за пропозицією автора – усереднені суми компенсації, проте 29 січня 2016 року за Рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України була виключена з Реєстру методик проведення судових експертиз.

На переконання Журавльової М., підхід О.Ерделевського є антагоністичним до українського законодавства, оскільки він встановив конкретні середньостатистичні показники спричиненої шкоди (презюмовану шкоду), тоді як на відміну від майнової шкоди, розмір якої встановлено законом, від регулювання чіткого обсягу відшкодування моральної шкоди законодавець України відмовився, надавши це право суду [9, с. 171].

У окремих наукових публікаціях відомих науковців також зустрічаються пропозиції до формул обрахунку компенсації моральної шкоди. Так, Вакуленко О. Л. і Проскурня А. С. здійснюючи дослідження проблем компенсації моральної шкоди, завданої особистості чи громаді, зазначають, що Оскільки об’єктивне визначення глибини та міри моральних страждань є безпосередньою підставою для встановлення факту завдання моральної шкоди, то компенсацію моральної шкоди пропонуємо визначати за формулою: $M = m_{zr} \times d \times ((pts + ex)/2) \times t$, (1) де: M — розмір відшкодування моральних збитків, завданих особі; m_{zr} — середнє від суми мінімальних заробітних плат за час, що минув від техногенної катастрофи; d — коефіцієнт патернів психологічного дискомфорту; pts — коефіцієнт суб’єктивної оцінки психологічної травматичності події; ex — коефіцієнт оцінки психологічної травматичності події фахівцем; t — часовий коефіцієнт. Отже, орієнтовний розмір компенсації і є умовним грошовим еквівалентом завданої потерпілій особі моральної шкоди [10, с. 38].

Досліджуючи питання застосування методик розрахунку моральної шкоди у кримінальному процесі, не можна залишити поза увагою і досвід інших країн у даній тематиці. Порівняльний аналіз підходів до визначення розміру моральної шкоди завданої кримінальним правопорушенням у деяких зарубіжних країнах вказує на існування двох основних шляхів: коли на нормативному рівні визначається конкретна сума грошової компенсації (відшкодування) за окремою категорією травмувального впливу, або коли розрахунок здійснюється в індивідуальному порядку враховуючи конкретні докази у справі за відсутності спеціального

нормування. Наприклад, у Чеській Республіці відсутній єдиний закон, який би встановлював для суду, як визначити конкретну суму морального відшкодування, а Цивільний кодекс номер закону 89/2012 покладає на суди обов'язок визначити (вирахувати) конкретну фінансову суму завданої моральної шкоди виходячи із загальних норм на підставі § 2894-2908 глава III (розділ I), 2909-2950 (розділ II); 2951-2956 (розділ III) та зокрема згідно § 2971 (що носить назву компенсація моральної шкоди) [11]. Також, суди використовують прецедентне право Верховного Суду Чеської Республіки. На противагу такому підходу Юренко А. В., досліджуючи питання відшкодування моральної (немайнової) шкоди у зарубіжних країнах, зазначає, що в Англії діє так звана Тарифна схема компенсацій, яка застосовується Комісією з питань компенсації шкоди, завданої злочином, з 1994 р. [12, с. 8]. Автори дослідження особливостей відшкодування шкоди відповідно до законодавства України та ФРН, Мошак Г. Г. та Кічук Г. З. наводять приклад того, що революційне рішення Федерального верховного суду від 07 вересня 2017 р. III ЗР 71/17БГХ передбачає, що грошові кошти можуть стягуватися в разі незаконних дій влади як компенсація за втручання в життя, у фізичну недоторканність, і включає вимогу про відшкодування моральної шкоди [13, с. 142].

Означене свідчить про те, що наразі питання методики визначення самого факту завдання моральної шкоди потерпілій особі, розрахунку суми відшкодування та відповідне пред'явлення і доведення цивільного позову у кримінальному провадженні перебуває в процесі свого становлення і потребує подальшого доопрацювання, вдосконалення, та, зрештою, належної апробації на рівні практичного правозастосування. Аналіз фахових наукових джерел дає змогу дійти висновку, що в нормативно-правових актах та запропонованих науковими інституціями методиках, все ж, містяться суперечливі позиції, що потребують подальшого дослідження на наукового обґрунтування, а також, внесення законодавчих змін.

Література:

1. Конституція України 28.06.1996р. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii> (дата звернення 08.09.2023 р.)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. ВВР, 2013, №9-10, №11-12, №13, ст.88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 08.09.2023 р.)

3. Указ Президента України “Про концепцію забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів” від 28 грудня 2004 р. № 1560/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560/2004#Text> (дата звернення 08.09.2023 р.)
4. Цивільний кодекс України. ВВР, 2003, №№ 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 08.09.2023 р.)
5. Ходанович О. В. Встановлення індивідуально-психологічних особливостей у справах компенсації моральної шкоди. Криміналістика і судова експертиза. 2016. № 61 – С. 533.
6. Сіроткіна М. В. Компенсація моральної шкоди в кримінальному судочинстві України: монографія / М. В. Сіроткіна. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2009. – С. 79.
7. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: затв. Наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. №53/5 (у ред. наказу від 07.03.2023 р. №661/5) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> дата звернення 08.09.2023р.
8. Реєстр методик проведення судових експертиз розміщено на URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/page/26> (дата звернення 07.09.2023 р.)
9. Журавльова М. Обґрунтованість використання презюмованої моральної шкоди експертами-психологами. Слово національної школи суддів України. №3 (32) 2020. – С. 171.
10. Вакуленко О.Л., Проскурня А.С. До проблеми компенсації моральної шкоди, завданої особистості чи громаді. Актуальні питання судової психологічної експертизи у справах за позовами про відшкодування моральної шкоди. Харків, 03.06.2022 р. – С. 38.
11. Цивільний кодекс Чеської Республіки №89/2012 від 03.02.2012 р. URL: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/novy-obcansky-zakonik-rj.pdf> (дата звернення 08.09.2023 р.)
12. Юренко А. В. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди у зарубіжних країнах. Актуальні проблеми сучасного цивільного права. 2018. – С. 8.
13. Мошак Г. Г., Кічук Г. З. Особливості відшкодування шкоди відповідно до законодавства України та ФРН. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 47. Том 1. – С. 142.

НЕСАНКЦІОНОВАНЕ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ, ЩО ПРИЗВОДИТЬ ДО ВТРАТИ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ, ЩО ПІДТВЕРДЖУЮТЬ АБО СПРОСТОВУЮТЬ ПОДІЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЯКА ПІДЛЯГАЄ ДОКАЗУВАННЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ

Тітова Наталія Віталіївна

ад'юнкт кафедри кримінального процесу та криміналістики

Львівського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Хитра Андрій Ярославович

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри кримінального процесу

та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП

Львівського державного університету внутрішніх справ

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3655

Будь-яка діяльність у тому числі кримінально процесуальна передбачає результативність за наслідками своєї роботи, яка буде досягнута за умов виконання завдань такої діяльності. Завданням повного досудового розслідування та судового розгляду забезпечується установленням у кримінальному провадженні кола обставин, що входять у предмет доказування відповідно до ст. 91 Кримінально процесуального кодексу України (далі за текстом – КПК України) [2]. Однією із перших обставин, що підлягає доказуванню у кримінальному провадженні згідно п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України є подія кримінального правопорушення та декілька її елементів, а саме: час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення.

Для виявлення слідів кримінального правопорушення та інших речових доказів, з'ясування обстановки кримінального правопорушення, а також інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, відповідна службова особа проводить фундаментальну слідчу дію – огляд місцевості, приміщення, предметів та документів.

Згідно практики органів досудового розслідування однією з першочергових та інформативних слідчих (розшукових) дій є огляд місця події. Огляд місця події є практичним заходом (дією), який спрямований на виявлення інформації про подію кримінального правопорушення.

Під оглядом місця події слід розуміти безпосереднє сприйняття службовою особою обстановки місця події, що ним відображається у протоколі огляду місця події та його додатків. В ході досудового та судового провадження протокол огляду місця події безпосередньо сприймається прокурором, слідчим суддею, суддею (судом) за допомогою якого зібрано та зафіксовано першочергові обставини кримінального правопорушення кримінального правопорушення, які виступають основою наряду розслідування.

В кримінальному процесі точаться гострі дискусії та полеміки щодо визнання протоколу огляду місця події не допустимим доказом, який не потребує попереднього дозволу слідчого судді.

Отже, розглянемо випадки із судової практики, а саме: у постанові Другої судової палати ККС від 05.09.2019 справа № 518/203/17 розглянуто скаргу захисника про неповноту судового розгляду справи у першій інстанції, недоведеність винуватості особи. Вирок суду ґрунтується на не допустимостимих доказах, таких як протокол огляду місця події, який проведено без дозволу суду; під час незаконного огляду було виявлено труп потерпілої, тому, як наслідок, висновок експертизи щодо причин смерті є недопустимим [3].

Захисник посилається на те, що огляд місця події був проведений з порушенням вимог процесуального закону без дозволу суду, а відтак протокол цієї слідчої дії є недопустимим доказом, не ґрунтується на законі [3].

Суд наголошує, що огляд місця події слід відрізняти від такої слідчої, як обшук. Так, обшук це слідча дія, що полягає в примусовому обстеженні приміщення, споруд, ділянок місцевості та інших об'єктів, які перебувають у віданні певних осіб з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке здобуто у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду за наявності ймовірних даних про те, що розшукуване приховане в певному місці чи в певної особи [3].

У той же час огляд місця події це слідча дія, яка має на меті безпосереднє сприйняття, дослідження обстановки на місці події, виявлення, фіксацію та вилучення різних речових доказів, з'ясування характеру події, що відбулася, встановлення особи злочинця та мотивів

скоєння злочину. Огляд місця події є однією з перших та невідкладних слідчо-оперативних дій, а також джерелом отримання доказів. За змістом статей 214, 223, 237 КПК України огляд є слідчою дією, спрямованою на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, яка проводиться в межах досудового розслідування кримінального провадження. У невідкладних випадках огляд місця події може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після огляду. Підставою для проведення огляду місця події слугує інформація про вчинення кримінального правопорушення, зафіксована у певній процесуальній формі [2].

Судами було вірно встановлено, що підставою для проведення огляду місця події (житла) стало повідомлення про смерть особи. З метою перевірки вказаної інформації та з'ясування події, що відбулася, було здійснено огляд житлового будинку, в процесі якого виявлено труп потерпілої з ознаками насильницької смерті. Місце виявлення трупа завжди вважається місцем події незалежно від того, де настала смерть певної людини [3].

Отже, зазначена слідча дія була невідкладною, здійснювалася з метою перевірки отриманої інформації та не потребувала попереднього дозволу суду, про що вірно зазначено в судових рішеннях [3].

За результатом розгляду вище наведеної скарги суд дійшов висновку, що касаторська скарга не підлягає задоволенню, колегія суддів вважає за необхідне залишити судові рішення без змін.

Інші орієнтири розуміння недопустимості протоколу огляду розглянуто у постанові Третьої судової палати ККС від 06.10.2021 справа № 756/1158/15-к, у якій Верховний суд погодився із висновками судів місцевого та апеляційного суду.

Як стверджує касатор, суд необґрунтовано визнав протокол огляду місця події недопустимим доказом з тих підстав, що огляд був проведений без ухвали слідчого судді. При цьому прокурор посиляється на наявну в матеріалах кримінального провадження заяву особи обвинуваченої, в якій останній дає добровільну згоду на огляд працівникам поліції свого автомобіля [4].

За твердженням сторони обвинувачення, суд першої інстанції за наявності достатніх доказів необґрунтовано виправдав особу у зв'язку з чим неправильно застосував закон України про кримінальну відповідальність.

ВС колегією суддів Третьої судової палати заслухавши доповіді судді, почснення учасників судового провадження, перевіrivши матеріали кримінального провадження та доvoli викладані у касаційній скарзі, суд дійшов висновків, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з огляду на оду із причин, яка полягає не дотриманні вимог ст.ст. 233, 234, 237 КПК України, оскільки слідчий фактично провів обшук автомобіля, після чого він не звернувся невідкладно з клопотанням до слідчого судді. Також проведений огляд був незаконним, оскільки з додаткового допиту свідка убачається, що огляд був проведений без його добровільної згоди, під загрозою притягнення до кримінальної відповідальності та вилучення автомобіля на штрафмайданчик [4].

На цих підставах суд першої дійшов висновку про недопустимість протоколу огляду місця події як доказу, у зв'язку з тим, що він отриманий в порушення вимог КПК України, що і стало причиною виправдання обвинуваченої особи в інкримінованому йому злочині.

Слід зазначити, що згідно припису ч. 2 ст. 30 Конституції України заборонено проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду [1].

Вказаний припис і знайшов своє місце у кримінально процесуальному законодавстві в ст. 13 КПК України, згідно норм якої визначено, що недопускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду, крім випадків передбачених цим Кодексом.

Отже, підсумовуючи аргументи усіх рівнів суду та норми Основного закону ми приходимо до висновку, що уповноваженій службовій особі, яка проводить огляд місця події без попереднього дозволу слідчого судді слід невідкладно звернутись із клопотанням про фактичне узаконення даної слідчої дії за правилами про проведення обшуку, для уникнення не раціональності та невиправданої судової тяганини.

Список використаних джерела:

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями, станом на 12.09.2023, режим доступу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> – назва з екрану – дата звернення – 12.09.2023.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями, станом на 10.09.2023, режим доступу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> – назва з екрану – дата звернення 10.09.2023.
3. Постанова Верховного Суду колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 05.09.2009 у справі № 518/203/17, режим доступу: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84152931> – дата звернення 12.09.2023 – назва з екрану – дата звернення 10.09.2023.
4. Постанова Верховного Суду колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 06.10.2021 у справі № 756/11581/15-к, режим доступу: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100214768> – назва з екрану – дата звернення 11.09.2023.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково – практичний коментар/Тертишник В.М. Вид. 17 – те, доповн. і перероб. Київ: Алерта, 2020. – с. 474-479.

**Господарське право. Господарське процесуальне право.
Екологічне право. Земельне право. Аграрне право.
Фінансове право. Банківське право**

ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Дмитрюк Іван Олександрович
студент 3 курсу Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

*Науковий керівник: Власенко Юлія Леонідівна
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
екологічного права Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3658

На сьогодні екологічна безпека розглядається як різновид або ж складова національної (державної) та транснаціональної (глобальної) безпеки [1; с. 261-275, 479]. Про це свідчить, зокрема, аналіз положень нормативно-правових актів, які закріпили основні засади формування права екологічної безпеки та визначили стратегічні засади забезпечення екологічної безпеки в Україні. Зокрема, до них можна віднести: Декларацію про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р., Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року, Стратегію національної безпеки України», затверджену Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» та ще цілу низку нормативно-правових актів різного рівня правового регулювання.

Екологічна безпека як одна з найважливіших складових національної безпеки не може бути забезпечена без комплексного підходу до регулювання цього напрямку діяльності держави, оскільки тільки у такий спосіб може бути впроваджена ефективна реалізація екологічних прав і законних інтересів людини і громадянина. У своєму монографічному дослідженні Краснова Ю. А. [1; с. 136] запропонувала систему принципів права екологічної безпеки, серед яких є і принцип вільного доступу до екологічної інформації, який, зокрема, підтверджує наведене вище твердження.

Акцентуючи увагу на такому важливому аспекті як доступ до інформації, який безпосередньо впливає на ефективність забезпечення не тільки екологічної безпеки, а й екологічного законодавства в цілому, слід звернутися до положень Основного закону України. Так, статтею 50 Конституції України забезпечено право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Цьому праву кореспондується обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки довкілля (ст. 16 Конституції України). Важливим видається те, що законодавець відносить право вільного доступу до інформації про стан довкілля як самостійне конституційне право, але не виокремлює його в окрему статтю, а доповнює частиною другою зазначену статтю, одночасно забороняючи засекречення такої інформації [2].

Дане положення знаходить свій розвиток у великій кількості нормативно-правових актів, зокрема у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року [3], Законі України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, де зазначено, що інформація про стан довкілля не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом (ст.ст. 13, 21) [4], Законі України «Про доступ до публічної інформації» тощо. На міжнародному рівні зазначене право також гарантує Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція).

Право на доступ до екологічної інформації розглядають і як гарантію реалізації екологічних прав громадян, отже і права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля (Ст. 10 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" [3]). Так, після запровадження на території України воєнного стану питання забезпечення доступу до екологічної інформації як аспекту екологічної безпеки актуалізувалося ще більше, зокрема внаслідок кримінально-протиправних дій країни-агресора. Як слушно зауважує Антонюк У. В., у відповідності до ст. 64 Конституції України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень, при цьому не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені рядом статей Конституції України. Проте ст. 50 Конституції України, де закріплено право вільного доступу до екологічної інформації, у переліку прав, які не підлягають обмеженню не зазначено. Тому автор правильно робить висновок про те, що екологічні права можуть підлягати тимчасовим обмеженням в умовах воєнного стану. Проте йдеться не лише про обмеження права вільного доступу до екологічної інформації, але й права кожного на безпечне для життя та здоров'я довкілля, права на

відшкодування екологічної шкоди, права на поширення екологічної інформації [5].

Розглядаючи екологічну інформацію через призму національної безпеки, важливо говорити саме в контексті інформаційної безпеки громадян, оскільки розвиток сучасних інформаційних технологій зумовив ефективне використання ворогом інформації як зброї. Зрозуміло, що поняття інформаційної безпеки особистості та суспільства є тісно пов'язаними, оскільки інформаційна безпека окремої особистості формує у кінцевому результаті інформаційну безпеку суспільства та держави [6].

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року “Про введення воєнного стану в Україні” не передбачено обмеження конституційних прав, закріплених статтею 50 Конституції України [7]. Це цілком обґрунтовано, оскільки своєчасний та безперебійний доступ та поширення інформації про стан довкілля та якості харчових продуктів і своєчасне доведення такої інформації до громадськості може врятувати життя та здоров'я громадян, а також запобігти або відвернути інші негативні наслідки для довкілля.

В умовах активних бойових дій на території України та інформаційної війни можна побачити, що використовуються різні засоби інформування населення щодо загрози, зокрема телемережі та мережі ефірного радіомовлення, телефонний зв'язок, текстові повідомлення, різні Інтернет-ресурси, у тому числі і Telegram-канали. Але не завжди багатоджерельність сприяє розповсюдженню достовірної інформації, оскільки, як показала практика, навіть впливові засоби масової інформації та офіційні представники органів державної влади стають жертвами поширених неправдивих даних або навіть неправильного тлумачення наявної інформації, тим самим вводячи частину населення в оману. Також важливим є питання оперативності сповіщення населення про потенційні загрози, так як в сучасних реаліях вони виникають постійно. На вирішення цієї проблеми Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та партнерів запустило офіційний веб-ресурс і мобільний додаток – ЕкоЗагроза, який можна вважати одним із проявів реалізації права на доступ до інформації про стан довкілля під час воєнного стану [8]. Завдяки цьому додатку кожен може дізнатися достовірну інформацію про стан довкілля та екологічні загрози в режимі реального часу. У застосунку на інтерактивній мапі можна подивитися дані моніторингових систем щодо якості повітря та рівня радіаційного забруднення по всій Україні тощо [9].

Отже, дослідивши деякі аспекти екологічного конституційного права на доступ до інформації про стан довкілля в умовах воєнного стану, можна дійти висновку, що інформаційна складова є запорукою екологічної безпеки, яка водночас є складовою національної безпеки. Визнаючи людину, її життя і здоров'я найвищою соціальною цінністю, вважаємо недоцільним надання повноважень державі щодо потенційного обмеження прав, передбачених статтею 50 Конституції України. Збройна агресія російської федерації тільки підтверджує даний висновок, оскільки непоінформованість населення активно використовується ворогом для підриву національної безпеки – під час воєнного стану повинні активізуватися зусилля щодо нормативного та практичного забезпечення права на доступ до екологічної інформації.

Список використаних джерел:

1. Краснова Ю. А. Право екологічної безпеки України: теоретичні аспекти. Монографія / Ю.А. Краснова. – К.: НУБіП України, 2017. – 589 с.
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1991, № 41, ст. 546.
4. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 48, ст. 650.
5. Антонюк, У. В. Правові аспекти доступу до екологічної інформації в Україні в умовах воєнного стану. *Київський часопис права*. 1 (Квіт 2023), 136-141.
6. Грушкевич, Т. В. "Доступ до інформації як складова права на екологічну безпеку." *Університетські наукові записки* 3 (2012): 279-288.
7. Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні».
8. Міндовкілля запустило застосунок ЕкоЗагроза та запрошує українців вступати до екологічного батальйону. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mindovkilliya-zapustilo-zastosunok-ekozagroza-ta-zaproshuye-ukrayinciv-vstupati-do-ekologichnogo-bataljonu> (дата звернення: 20.08.2023).
9. ЕкоЗагроза. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/> (дата звернення: 20.08.2023).

ЩОДО ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ КРИПТОВАЛЮТИ

Добровольська Володимира Володимирівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права і процесу,
Національний університет «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0002-9304-3792

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3662

Суб'єкти господарювання на виконання своїх договірних зобов'язань здійснюють чисельні фінансово-розрахункові операції, які можуть бути в електронній формі, а їх предметом є криптовалюта. На сьогоднішній день правовий статус криптовалюти є невизначеним, адже Закон України «Про віртуальні активи» (надалі – Закон про віртуальні активи) не набрав чинності, тобто на практиці виникають проблеми щодо нормативної невизначеності обігу криптовалюти, що обумовлює актуальність її теоретично-наукового аналізу.

В Законі про віртуальні активи криптовалюта визначена через загальний термін «віртуальний актив» як об'єкт цивільних прав, який існує виключно у віртуальному середовищі. Криптовалюту можливо віднести до різновиду віртуальної валюти, яка розкривається у Директиві (ЄС) 2015/849 від 20.05.2015 р. «Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму», та «означає цифрову репрезентацію вартості, яка не є випущеною або гарантованою центральним банком або органом публічної влади, не обов'язково прив'язана до законно створеної валюти і не має юридичного статусу валюти або грошей, але приймається фізичними або юридичними особами як засіб обміну, який може передаватися, зберігатися або торгуватися в електронний спосіб» [1]. Представляється, що криптовалюта використовується саме як засіб платежу, а державний він буде чи недержавний, це питання повинна вирішити саме держава з урахуванням сучасних соціально-економічних реалій. Щодо цього В. Скрипник висуває припущення, що існує «загроза потенційної конкуренції криптовалюти з національною грошовою одиницею (гривнею), яка завдяки діям регулятора перетворюється в красиві фантики. Обіг криптовалюти посягає на монополію органів державної влади й управління друку грошей через відсутність будь-яких способів захисту від нього й анонімності операцій, що, у свою чергу, дуже актуально під час протидії незаконному відмиванню грошей і фінансуванню тероризму» [2, с. 42].

У Швейцарії криптовалюта прирівняна до іноземних валют – операції з нею звільнені від ПДВ, але оподатковуються як майно. У Фінляндії криптовалюта визначається як фінансовий інструмент, операції з ними вважаються приватними угодами і звільнені від ПДВ [3].

Уявляється, що криптовалюта широко використовується саме суб'єктами господарювання задля належного здійснення господарської діяльності у вигляді виробництва, надання послуг та здійснення робіт. Тобто, саме за суб'єктно-об'єктною ознакою криптовалюта є об'єктом – предметом господарських відносин, для яких притаманним є комплексний характер. У літературі вчені також звертають увагу саме на економічну складову (чинник) криптовалюти. Слушною є думка про те, що «основні засади економічної та правової політики держави щодо цифровізації мають бути закріплені в законі і, насамперед, у Господарському кодексі України, включно із стратегічними завданнями держави у цій сфері, засобами, що використовуються, принципами поєднання державного регулювання із саморегулюванням, специфіки окремих цифрових ресурсів (зокрема публічних реєстрів) та пріоритетів регулювання відносин на окремих ринках, які потребують спеціальних правових механізмів захисту прав споживачів (електронні фінансові послуги тощо).

Крім доповнення Господарського кодексу України з цими та іншими положеннями, також доцільно прийняти концепцію саморегулювання в цифровій економіці України, яка має визначати особливості правил та стандартів СРО, етичних кодексів у цій сфері; запровадження єдиної нормативно-правової бази щодо створення, функціонування та інформаційної взаємодії державних, муніципальних та інших публічних цифрових реєстрів, кадастрів та інформаційних систем, запровадження пілотних проектів Дія City, а також максимальна формалізація вимог до самоконтролю та контролю за доступ до основних державних ресурсів» [4, с. 390]. Слушною є думка про те, що «створення належних господарсько-правових механізмів регулювання обігу криптовалют стане запорукою інноваційного розвитку української економіки» [5, с. 101].

Таким чином, криптовалюта за суб'єктно-об'єктною ознакою є господарсько-правовою категорією, яка представляє собою різновид немайнових прав та засіб платежу, що застосовується з метою здійснення чисельних фінансово-розрахункових електронних операцій (послуг) та отримання прибутку.

Література:

1. Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму: Директива Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2015/849 від 20.05.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/>
2. Скрипник В. Місце криптовалюти в системі об'єктів цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. Вип. 8. С. 38-43.
3. Ринок криптовалюти: як в країнах світу регулюють віртуальні активи. Аналітичний портал Слово і діло. URL: <https://cutt.ly/2BINjGn> (дата звернення 11.08.2023).
4. Vinnyk, O.M., Zadykhaylo, D.V., Honcharenko, O.M., Shapovalova, O.V., & Patsuriia, N.B. (2021). Economic and Legal Policy of the State in the Field of Digital Economy. *International Journal of Criminology and Sociology*, 10, 383-392.
5. Поліщук Н. Господарсько-правовий режим криптовалют. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 100-102.

ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ ЯК ПРАВОВИЙ ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ ПЛАНУ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗА НАПРЯМОМ «ПРАВА ЛЮДИНИ»

Малолітнева Веста Костянтинівна
доктор юридичних наук, Державна установа
«Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова Національної академії наук України»
ORCID: 0000-0001-9678-1750

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3664

На сайті Кабінету Міністрів України опубліковано проект плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України [1], де публічні закупівлі відіграють важливу роль. Однак слід вказати, що акцент робиться на закупівлях в основному лише як на механізмі забезпечення оперативного задоволення потреб та прозорого використання коштів. Крім того, наразі Проект Плану відновлення України [2] наголошує у переважній більшості лише на спрощенні порядку здійснення закупівель, однак не ведеться мова про стратегічне використання закупівель під час процесів відбудови. При цьому закупівлі можуть виступати засобом реалізації цілей майже за всіма напрямками відбудови, у першу чергу за

напрямами, пов'язаними із захистом прав людини, соціального захисту, захисту прав дітей і ветеранів війни, поверненням громадян, які тимчасово переміщені, зокрема за кордон, та їх інтеграцією в суспільно-економічне життя держави [3].

На сьогодні, враховуючи значні обсяги публічних закупівель, на відміну від України, вони розглядається багатьма країнами як засіб вирішення наступних проблем [3]: 1) боротьба з використанням дитячої праці (Норвегія [4]; США [5]); 2) боротьба із примусовою працею (сучасним рабством – Великобританія [6] та потогінними фабриками – США [7]); 3) забезпечення професійного навчання та надання робочих місць певним групам людей, яким важко працевлаштуватись, і які тривалий час знаходяться без роботи (Нідерланди [8], Фінляндія [9]); 5) підтримка участі у закупівлях корінних народів (Канада [10], Австралія [11]) та певних груп населення (ветеранів війни, жінок) (США [12]). У Європейському Союзі публічні закупівлі активно використовуються для інтеграції певних категорій осіб, які потребують додаткової підтримки. Так, відповідно до ст. 20 Директиви 2014/24/ЄС про публічні закупівлі, держави-члени можуть зарезервувати право брати участь у процедурах публічних закупівель для захищених майстерень та учасників закупівель, головною метою яких є соціальна і професійна інтеграція людей з інвалідністю та осіб з вразливих груп населення, або передбачати виконання зарезервованих договорів у контексті захищених програм зайнятості, за умови, що принаймні 30% працівників цих майстерень, учасників закупівель або програм складають особи з інвалідністю або працівники з вразливих груп населення. При цьому поняття «особи з вразливих груп населення» може охоплювати широкий перелік осіб, наприклад безробітних протягом тривалого часу; молодь; людей старше 50 років; одиноких дорослих людей, які проживають з одним або декількома утриманцями; осіб, які можуть вважатись бідними або знедоленими (бездомні, люди, які живуть в умовах матеріальної депривації тощо) [13]. Зазначені соціальні аспекти у закупівлях охоплюються поняттям соціально відповідальних закупівель.

Відповідно до практики зарубіжних країн соціальні вимоги найчастіше реалізуються через встановлення умов виконання договору про закупівлю. У цьому контексті пропонується передбачити у Законі України «Про публічні закупівлі» право замовника встановлювати спеціальні умови для виконання договору про закупівлю, пов'язані

з економічними, трудовими та соціальними вимогами, якщо такі умови: 1) пов'язані з предметом договору; 2) зазначені в тендерній документації. Таке положення відповідає ст. 70 Директиви 2014/24/ЄС про публічні закупівлі. Передбачення даної норми у Законі України «Про публічні закупівлі» підкреслить та підсилить стратегічну роль публічних закупівель у досягненні відповідних цілей післявоєнної відбудови України та забезпеченні чесної конкуренції.

Література:

1. Робочі групи. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>.
2. Проект Плану відновлення України: матеріали робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/restoration-and-development-of-infrastructure.pdf>.
3. Малолітнева В. Якими мають бути публічні закупівлі в Україні у післявоєнний період? *Вокс Україна*. URL: <https://voxukraine.org/yakymy-mayut-buty-publichni-zakupivli-v-ukrayini-u-pislyavoyennyj-period>.
4. Public Procurement and Human Rights. URL: <https://anskaffelser.no/en/english/public-procurement-and-human-rights>.
5. List of Products Produced by Forced or Indentured. Bureau of International Labor Affairs. URL: https://www.dol.gov/agencies/ilab/reports/child-labor/list-of-products?combine=&field_exp_good_target_id=All&items_per_page=10&tid=All&page=2.
6. Procurement Policy Note 05/19: Tackling Modern Slavery in Government Supply Chains. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/procurement-policy-note-0519-tackling-modern-slavery-in-government-supply-chains>.
7. Ending Public Procurement from Sweatshops. Sweatfree purchasing consortium. URL: <https://buysweatfree.org>.
8. Social return on investment. URL: <https://www.pianoo.nl/en/sustainable-public-procurement/spp-themes/social-return-investment-sroi>.
9. Public procurement can help promote employment. URL: <https://tem.fi/en/public-procurement-can-help-promote-employment>.
10. Procurement Strategy for Aboriginal Business. URL: <https://www.sac-isc.gc.ca/eng/1354798736570/1610985991318>.
11. Indigenous Procurement Policy. URL: <https://www.niaa.gov.au/indigenous-affairs/economic-development/indigenous-procurement-policy-ipp>.

12. Contracting assistance programs. URL: <https://www.sba.gov/federal-contracting/contracting-assistance-programs>.

13. Buying Social – A guide to taking into account of social considerations in public procurement – Second edition (2021/C 237/01). *European Commission*. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/47c69b3a-cfcf-11eb-ac72-01aa75ed71a1/language-en>.

ЩОДО ВИДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ, У ЯКИХ МОЖЕ БУТИ СФОРМОВАНО ВИСНОВОК ВЕРХОВНОГО СУДУ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА

Озадовський Ілля Леонідович
аспірант кафедри Економічного права та економічного
судочинства Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3663

Венеціанська комісія, аналізуючи принцип юридичної визначеності, вказує, що держава зобов'язана дотримуватись законів, які запровадила, і застосовувати їх у передбачуваний спосіб та з логічною послідовністю [1, с. 178].

Саме тому Україна в особі законодавчих та судових органів влади останнім часом приділяє значну увагу забезпеченню єдності судової практики. Так, у результаті законодавчих змін 2017 року, що були з-поміж іншого спрямовані на те, щоб забезпечити єдність судової практики [2, с. 2], структура Верховного Суду була суттєво змінена.

Оновлений Верховний Суд в процесуальному аспекті складається з Великої Палати, чотирьох касаційних судів, у кожному з яких діє об'єднана палата, декілька палат та колегії. Така структура необхідна переважно для того, щоб забезпечувати єдину судову практику Верховного Суду.

Так, колегія, яка розглядає справу, не може відступити від висновку Верховного Суду, сформованого колегією, палатою, об'єднаною палатою чи Великою Палатою: для цього справу слід передати на розгляд палати, об'єднаної палати чи Великої Палати залежно від ситуації [3].

Однак процесуальні кодекси, зокрема ст. 236 Господарського процесуального кодексу України (надалі – «ГПК України»), ст. 263

Цивільного процесуального кодексу України, ст. 242 Кодексу адміністративного судочинства України передбачають, що при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду [3], [4], [5].

Водночас таке положення процесуальних кодексів не дозволяє повною мірою забезпечити єдність судової практики, оскільки ціла низка важливих процесуальних питань вирішується Верховним Судом у формі ухвал: наприклад, про відкриття, закриття апеляційного чи касаційного провадження, про повернення скарг та заяв, про зупинення виконання чи дії судового рішення тощо.

Разом із тим наразі спостерігається практика Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, за якої висновки щодо застосування норм права можуть викладатися і у формі ухвал. Для прикладу, у справі № 903/682/21 постало питання про те, чи відкривати касаційне провадження за касаційною скаргою за умови, що скаргник уже звертався з касаційною скаргою на це саме рішення і йому було відмовлено у відкритті касаційного провадження. Оскільки існували суперечливі висновки Верховного Суду щодо того, чи можливе в таких випадках відкриття касаційного провадження, ухвалою колегії суддів Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 10.10.2022 матеріали касаційної скарги були передані на розгляд об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду [6], яка у своїй ухвалі від 18.11.2022 відступила від висновку Верховного Суду та передала колегії суддів у раніше визначеному складі касаційну скаргу для її розгляду зі стадії відкриття провадження [7].

Ще раніше у справі № 922/751/20 постало питання про коло осіб, які мають право здійснювати самопредставництво юридичної особи. Зазначене було зумовлене тим, що представник відповідача звернувся з клопотанням про закриття касаційного провадження, посилаючись на висновок Верховного Суду про те, що в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань має міститися перелік осіб, які мають право діяти від юридичної особи на засадах самопредставництва, та вказуючи, що представник скаргника в реєстрі не значився. Колегія суддів, не згодна з таким висновком, ухвалою від 09.03.2023 передала справу на розгляд об'єднаної палати Касаційного господарського суду [8], яка своєю ухвалою від 18.06.2021 від зазначеного висновку відступила, у задоволенні клопотання відмовила, а справу повернула для розгляду по суті [9].

Варто зауважити, що за такого підходу палати, об'єднані палати чи Велика Палата, яким передано справу у зв'язку з необхідністю відступити від висновку Верховного Суду, що не стосується суті скарги, мають вирішувати виключно питання щодо відступу, не розглядаючи скаргу як таку, що зменшить навантаження на суддів Верховного Суду, які входять до складу палат, об'єднаних палат чи Великої Палати, та дасть змогу зосередитися на забезпеченні єдності судової практики.

Разом із тим такий підхід викликає деякі побоювання, враховуючи викладене вище. До того ж, проти такої практики виступали і деякі судді самої об'єднаної палати. Так, у справі № 922/751/20, про яку йшлося вище, Кібенко О.Р., Уркевич В.Ю подали окрему думку від 18.06.2021, у якій судді вказали на те, що відповідно до ГПК України (1) незалежно від того, для вирішення якого саме питання справа була передана колегію суддів Верховного Суду на розгляд Великої Палати Верховного Суду, об'єднаної палати чи судової палати, перегляд судових рішень у справі за касаційною скаргою здійснює відповідно Велика Палата Верховного Суду, об'єднана палата чи судова палата; (2) лише щодо Великої Палати ГПК України передбачає можливість та підстави для повернення справи відповідній колегії (палаті, об'єднаній палаті) для розгляду; (3) відповідно до ч. 4 ст. 236 ГПК України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного Суду, а ч. 2 ст. 315 ГПК України передбачено, що саме у постанові палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду має міститися висновок про те, як саме повинна застосовуватися норма права, із застосуванням якої не погодилася колегія суддів, палата, об'єднана палата, що передала справу [10].

Як наслідок, судді вказують на те, що такий висновок об'єднаної палати для інших судів можна піддати сумніву. Відповідно й позиція, від якої вважала за необхідне відступити об'єднана палата, може й надалі враховуватися судами при розгляді справ [10].

За таких умов відступ від висновку Верховного Суду, викладений у формі ухвали з наступним поверненням справи на розгляд раніше визначеному складу суду, слід вважати щонайменше спірним, що само по собі породжує правову невизначеність, а від зазначеної практики слід відмовитися до внесення змін у процесуальні кодекси.

Що ж до інших випадків, коли висновок щодо застосування норм права у процесі розгляду справи формується в ухвалі, то до законодавчих змін процесуальних кодексів вирішення зазначеної проблеми може полягати в наступному закріпленні такого висновку в постанові, прийнятій за результатами розгляду скарги.

Література:

1. Європейська Комісія. “За демократію через право” (Венеційська комісія). Доповідь про правовладдя / Пер. С. Головатий. Венеція, 2011. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2011_003_rev_2011_04_04.pdf (дата звернення: 08.09.2023).
2. Філатов О. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів". URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (дата звернення: 07.09.2023).
3. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII : станом на 7 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 12.09.2023).
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV : станом на 7 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 12.09.2023).
5. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV : станом на 7 верес. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 12.09.2023).
6. Ухвала Верховного Суду від 10.10.2022 р. у справі № 903/682/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106891064> (дата звернення: 17.09.2023).
7. Ухвала Верховного Суду від 18.11.2022 р. у справі № 903/682/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107490744> (дата звернення: 17.09.2023).
8. Ухвала Верховного Суду від 09.03.2023 р. у справі № 922/751/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95469377> (дата звернення: 17.09.2023).
9. Ухвала Верховного Суду від 18.06.2021 р. у справі № 922/751/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97886985> (дата звернення: 17.09.2023).
10. Окрема думка суддів Верховного Суду Кібенко О. Р., Уркевича В. Ю. щодо ухвали від 18.06.2021 р. у справі № 922/751/20 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98083150> (дата звернення: 17.09.2023).

**ФУРІН ІВАН ВОЛОДИМИРОВИЧ: ПОГЛЯД КРІЗЬ СТОРІЧЧЯ
НА ПОСТАТЬ МЕДИКА І ДИРЕКТОРА**

Мінченко Марина Василівна
аспірантка кафедри історії, правознавства
та методики навчання Глухівського національного
педагогічного університету імені Олександра Довженка
ORCID: 0000-0002-4091-2018

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3660

Метою нашого дослідження є вивчення професійного шляху Івана Володимировича Фуріна як медика і директора у світлі архівних матеріалів фонду 358 (м. Ніжин). На основі копії формулярного списку¹ вдалося з'ясувати його вік (52 роки), віросповідання (православний), походження (із солдатських дітей). Він навчався у Володимирському відділенні солдатських дітей, Московському військовому госпіталі (з 9 квітня 1829 р.), Імператорському університеті ім. Св. Володимира на медичному факультеті (з 10 вересня 1848 р.; здобув вчену ступінь лікаря).

Дійсну службу розпочав 1 серпня 1829 р. Він працював молодшим фельдшером 4-го саперного батальйону (з 11 листопада 1829 р.), старшим фельдшером: 6-го саперного батальйону (з 18 серпня 1833 р., з 19 вересня 1849 р.), 2-го саперного батальйону (з 21 липня 1849 р.). Був відряджений 1 травня 1854 р. в м. Тараща у 3 артилерійську дивізію для лікування лихоманки. Працював ординатором у Київському військовому госпіталі (з 18 грудня 1854 р. до 29 липня 1856 р.) і Києво-Кирилівському богоугодному закладі (з 15 листопада 1855 р., з 2 травня 1857 р.). 16 вересня 1855 р. був відряджений для проведення Московського ополчення № 112 через Київську губернію. Цікаво, що у термін з 1 травня 1854 р. до 2 травня 1857 р. перебував у відрядженні у військовому і цивільному відомствах. А відтак, 2 роки 5 місяців 14 днів були зараховані у дійсну службу зі збереженням закріплених законодавством прав. Також І. В. Фурін працював на посаді лікаря Києво-Межигірської фаянсової фабрики (з 1 березня 1857 р. до 2 жовтня 1859 р.), в.о. старшого лікаря

¹ Копія формулярного списку від 9 серпня 1867 р. видана директору Олександрівського дитячого притулку в м. Київ Київським губернським попечительством дитячих притулків для вступу сина – Кузьми Івановича в Імператорський університет ім. Св. Володимира. Цікаво, К.І. Фурін працював помічником секретаря, секретарем цивільного відділення, секретарем прокурора у Ніжинському окружному суді.

Кирилівського богоугодного закладу (з 2 січня до 12 липня 1862 р.), директором першого Київського дитячого притулку (з 12 березня 1864 р.), в.о. старшого лікаря (з 10 лютого 1865 р.). Служба у медичному відомстві тривала до 1 вересня 1865 р.

Доцільно відмітити, керівництво заохочувало Івана Володимировича на подальші успіхи. Наприклад, 15 травня 1845 р. за вислугу в унтер-офіцери отримав подвійне жалування (90 рублів), видано нагороду у розмірі 150 рублів (22 вересня 1854 р.), свідоцтва (№ 866 від 2 жовтня 1855 р., № 1894 від 6 серпня 1856 р., №304 від 2 жовтня 1859 р.), подяку (6 серпня 1856 р.), за старанну роботу на посаді ординатора Кирилівського богоугодного закладу – нагороду у розмірі 300 рублів.

За сумлінну працю І. В. Фурін отримав медалі: «За турецьку війну 1828–1829 рр.», темно-бронзову – «У пам'ять війни 1853 – 1856 рр.» на Андріївській стрічці (16 травня 1857 р.), ордени: Св. Станіслава 3 ст. (1 лютого 1857 р.), 2 ст. (21 лютого 1866 р.), Св. Анни 3 ст. (7 червня 1863 р.). Відомо, що на 1867 р. був у чині надвірного радника (1 травня 1861 р.) [Арк. 7-16].

Отже, аналіз архівних матеріалів дозволив ввести у науковий обіг інформацію про професійний шлях Івана Володимировича Фуріна.

Список використаних джерел:

Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжин. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 346. Арк. 1-37.

ГЕНЕЗА ОBOB'ЯЗКУ ЗАХИСТУ БАТЬКІВЩИНИ У ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ТА ГЕТЬМАНАТУ (1917-1918 РР.)

Ухач Василь

кандидат історичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Західноукраїнського національного університету

Ухач Олександра

вчитель правознавства

Тернопільської загальноосвітньої школи № 19

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3666

Захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави, справою всього українського народу. Захист Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України [2].

Процес модернізації та ефективний розвиток сучасних Збройних Сил України у значній мірі залежить від необхідності переосмислення та врахування позитивної історично-спадкової якості ряду юридичних механізмів, закладених в розвитку комплексних процесів реалізації актів військового законодавства України [6, с. 15].

Історико-правові аспекти обов'язку захисту України досліджувалось в наукових роботах В. Антонова, А. Колодія, С. Греца, Є. Григоренка, О. Кудлай, Р. П'ясти, Л. Сидоренка, В. Шульгіна.

Метою статті є аналіз історичних передумов виникнення військової служби та її правова (конституційна) регламентація на теренах України в контексті захисту Батьківщини у період Української Центральної Ради та Гетьманату.

Слід наголосити, що сьогодні цілий ряд нагальних проблем та вузлових питань пов'язаних із розбудовою інститутів захисту країни так і не було до кінця вирішено у значній мірі через нехтування історичним досвідом України [3, с. 137]. Для розв'язання переліку питань ефективного захисту України слід бачити і розуміти їх витоки, причини, еволюцію в історичній ретроспективі. З метою її всебічного аналізу варто звернутися до появи перших моделей конституційного регулювання військової служби, військового обов'язку в Україна, врахувавши багатовікову історію українського державотворення [1, с. 9].

Відродження Української державності у період 1917-1921 рр. стало черговим етапом унормування важливих питань військового будівництва, що складало один із стрижневих елементів розбудови української державності.

На початок 1917 р. із 6 млн. 798 тис. особового складу діючої армії та 2 млн. 260 тис., які перебували у запасних частинах, українці становили 3,5 млн. Важливе значення у розбудові фундаменту Армії Української Народної Республіки (далі - УНР) зробили перший (18-21.05.1917 р.) та другий (18-23.06.1917 р.) Всеукраїнські військові з'їзди. Було сформовано вищі військові установи – Український Генеральний військовий комітет під керівництвом С. Петлюри та Всеукраїнська Рада військових депутатів, а також висунуто вимогу «націоналізації армії на національно-територіальному принципі» [7]. Йшов процес українізації війська (найвдаліше була проведена українізація 34-го армійського корпусу під командуванням генерала П. Скоропадського, перейменований згодом у 1-й Український). У цілому чисельність особового складу частин, у яких

була завершена українізація, становила близько 440 тис., із них 240 тис. дислокувалося на теринах УНР. У грудні 1917 р. розпочався процес формування суто українських, а не українізованих регулярних частин – Курінь Січових стрільців, Гайдамацький кіш Слобідської України, 1-й Республіканський полк [7].

29 квітня 1918 р. на своєму останньому засіданні Українська Центральна Рада прийняла Конституцію Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР). Не реалізований у практичному житті, цей видатний документ залишився в історії українського правотворення одним із найкращих конституційних актів, особливо з огляду на регламентацію ним правового статусу людини [1, с. 18]. Водночас, військовим аспектам у Конституції УНР 1918 р. було приділено недостатньо уваги. Перший артикул цього документа проголошував Українську Народну Республіку державою суверенною, самостійною і не від кого не залежною в першу чергу для забезпечення «кращої оборони свого краю» [5, с. 296].

Ця норма у конституційному тексті практично не знайшла свій розвиток, оскільки норм, присвячених Збройним Силам або іншим військовим формуванням, у ньому немає. Питання оголошення війни знайшли своє відображення у трьох артикулах, але тільки в рамках процедурних питань роботи Всенародних Зборів. У такому ж контексті використовується термін «військова служба» у 46-му артикулі, де зазначено, що призов громадян України на військову службу входить до компетенції виключно Всенародних Зборів, які видають із цією метою постанову. І саме відсутність конституційної регламентації воєнних питань та нерозвинена військова сфера стали однією з головних причин втрати влади Центральною Радою [1, с. 18].

У період Української держави П. Скоропадського (1918 р.), з поміж правових актів, що стосувалися військового будівництва слід виокремити Закон «Про Гетьманську владу» (ст. 1-8), яким Гетьману надавався статус Верховного Воєводи Армії і Флоту з правом затверджувати закони. Наголосимо, що Законом «Про Права і обов'язки Українських Козаків і Громадян» (ст. 11-22) *захист Вітчизни проголошений святим обов'язком кожного козака і громадянина Української Держави* (ст. 12). Для належного правового забезпечення життєдіяльності армії Української Держави була створена військова юридична служба, прийнято текст Військової присяги від 20.07.1918 р., в якому громадяни присягали

Українській Державі і Гетьманові [6, с. 15]. З-поміж інших правових актів цієї доби, слід виокремити Універсал Гетьмана від 16.08.1918 р. «Про відовлення козацтва як військового стану», що, на думку В. Шульгіна, було спробою реанімації механізму комплектування війська національними патріотами. З інших кодифікованих актів Української держави слід назвати Дисциплінарний Статут, затверджений 10.08.1918 р. Гетьманом, Статут військової повинності (набрав чинності з 08.11.1918 р.), яким регулювалася загальна та особиста повинність для всіх працездатних чоловіків із застосуванням механізму звільнень за окремими професіями, решти – із сплатою військового податку. Закон від 24 липня 1918 р. «Про загальний військовий обов'язок», який відновлював військові ранги, скасовані Центральною Радою, встановлював механізм підготовки військових кадрів, через систему військових навчальних закладів [4, с. 183]. Законом від 29 червня 1918 р. «Про формування та комплектування регулярної національної армії», українська армія мала комплектуватися на принципах патріотизму, національної свідомості, відданості ідеї незалежності України [6, с. 15].

Водночас, не зважаючи на доволі розвинуту систему військового законодавства Української держави, яке закріпило дієві юридичні механізми реалізації загального військового обов'язку громадян, прав та обов'язків козаків під час дійсної військової служби, порядку виборності старшин, військових суддів, дисциплінарної влади, процесу військового судівництва тощо, сформувати національне боєздатне військо не вдалося за відсутності широкої народної підтримки, іноземного військового втручання, допущених суттєвих прорахунків у механізмі комплектування армії особовим складом [6, с. 16].

Таким чином, у процесі економічного та політичного розвитку держав, зростала увага до питань військового обов'язку захисту Вітчизни, забезпечення війська, що стимулювало державні інституції унормувати питання військового будівництва. Питання військового будівництва перебувало серед пріоритетів державної політики українських урядів періоду Визвольних змагань початку ХХ ст., особливо у політиці Української держави П. Скоропадського та Західноукраїнській Народній Республіці. Досвід розбудови армії з моменту відродження незалежної України, її європейські та євроатлантичні інтеграційні плани, а особливо відкрита агресія російської федерації, що розпочалася 24 лютого 2022 р. зумовлюють невідкладну потребу системного нормативно-правового регулювання у сфері оборони України.

Список використаних джерел:

1. Сидоренко Є. І. *Конституційні засади проходження військової служби громадянами України: проблеми теорії та практики*. Харків: Право, 2010. 281 с.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Паламарчук В. Законодавчий аспект реформування Збройних Сил України. *Людина і політика*. 2002. № 4. С. 137-146.
4. Тимощук О. В. *Охоронний апарат Української Держави (квітень-грудень 1918 р.): монографія*. Харків: Видавництво Університет внутрішніх справ, 2000. 460 с.
5. *Хрестоматія з історії держави і права України : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.* За ред. В. Д. Гончаренка, 3-є вид., перероб. уклад.: В. Д. Гончаренко, О. Д. Святоцький. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 656 с.
6. Шульгін В. Стан та особливості реалізації військового законодавства Української держави за гетьмана П. Скоропадського. *Правові новели. Науковий юридичний журнал*. 2016. № 2. С. 15-18.
7. Шевченко А. Формування та озброєння української армії у період Національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. (до 100-річчя Української революції). URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/25743/1/Formation%20of%20Ukrainian%20weapons%20and%20military%20during%20the%20national%20liberation%20struggle%20of%201917-1921.pdf> (дата звернення 09.01.2023 р.).

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ У 1991 РОЦІ ТА ПЕРЕХІД ДО ДЕМОКРАТІЇ

Побережець Ганна Степанівна

кандидат історичних наук,

Миколаївський національний аграрний університет

ORCID: 0000-0002-9064-6731

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3649

Початок 1990-х років став періодом суттєвих змін та історичних подій, що сильно вплинули на долю України та всієї світової історії. У 1991 році Україна проголосила незалежність від Радянського Союзу, створивши таким чином сучасну Українську державу. Цей важливий крок був результатом десятиліть стрімкого історичного розвитку та складних геополітичних обставин.

1991 рік став поворотним моментом в історії України. У цьому році Україна оголосила про свою незалежність від Радянського Союзу, зрізавши віки прив'язаності до московського централізованого управління та розпочавши шлях самостійної державності. Цей процес був супроводжений важливими політичними, соціальними та економічними змінами, спрямованими на створення демократичного суспільства.

Ось деякі ключові аспекти цієї історичної події:

1. Горбачовські реформи та гласність:

Перебіг реформ в Радянському Союзі, таких як «перебудова» (перестройка) та «гласність» (гласность), відкрив можливість для вираження громадської думки і політичних об'єднань. Українські діячі використовували цю можливість для активної пропаганди незалежності [5].

2. Всеукраїнський Референдум:

29 грудня 1991 року в Україні відбувся історичний всеукраїнський референдум, на якому більшість громадян підтримали незалежність України. За підсумками референдуму, Україна проголосила незалежність від Радянського Союзу 24 серпня 1991 року [4].

3. Міжнародне визнання:

Проголошення незалежності було швидко визнано багатьма країнами та міжнародними організаціями, що відкрило для України шлях до міжнародного співтовариства. 1 лютого 1944 року є датою, коли X сесія Верховної Ради СРСР прийняла рішення про перетворення союзного НКЗС в союзно-республіканський, і це було початком процесу відновлення міжнародного визнання УРСР. Останню декаду грудня 1991 р. як початок міжнародного визнання незалежності України за наслідками референдуму 1 грудня 1991 р. Одночасно проведення комплексного дослідження питання вимагає певного звернення до історичних подій першої пол. XX століття, які мали значення для міжнародної легітимації УРСР на заключному етапі Другої світової війни.

4. Геополітичні виклики [1]:

Україна стикнулася зі складними геополітичними викликами, включаючи стосунки з Росією, яка домагалася зберегти свій вплив на Україну.

Першим серйозним геополітичним викликом для України стали її стосунки з Росією. Росія розглядала Україну як важливу спільноту інтересів і була зацікавлена в підтримці своїх геополітичних амбіцій у регіоні. Питання кордонів та власного геополітичного статусу стали джерелом конфлікту та напруги.

Однією з головних питань України було отримання міжнародного визнання. Основним викликом було переконати інші країни і міжнародні організації в тому, що Україна має право на незалежність та самостійну зовнішню політику.

Українська держава мусила будувати нові дипломатичні відносини з іншими країнами та укладати міжнародні угоди, щоб забезпечити свої інтереси та зміцнити свої стосунки зі світовим співтовариством. Перехід від централізованої радянської економічної моделі до ринкової економіки супроводжувався значними труднощами та економічною нестабільністю, що вимагало вдосконалення економічної політики та реформ.

Геополітичні виклики, які виникли під час набуття Україною незалежності та переходу до демократії, вимагали від країни ретельного планування, рішучості та дипломатичної майстерності. Ці виклики сформували подальший шлях України та визначили її роль у світі, роблячи цей період історії надзвичайно важливим для розвитку країни [2].

5. Перехід до демократії:

Після незалежності України був розпочатий процес формування демократичних інститутів. Україна впроваджувала нову конституцію, проводила перші вибори та встановлювала принципи громадянського суспільства. Реформи охоплювали різні сфери життя, включаючи правову систему, політику та економіку [3].

6. Внутрішні виклики:

На тернистому шляху до проголошення незалежності, Україна стикалася з численними внутрішніми викликами, такими як корупція, економічні труднощі і політичні конфлікти.

Незалежність України в 1991 році та перехід до демократії представляють собою значущий період в історії країни, який визначив її сучасний політичний, економічний і соціокультурний ландшафт. Ця історична подія є також важливою для розуміння сучасних викликів та можливостей для України на світовій арені.

Перехід до незалежності та демократії став рішучим кроком для України, яка раніше була частиною радянської держави.

Література:

1. Мінаков, Михайло. "Поступ демократії в Україні (1991-2019)." URL: <http://sgsofia.com.ua/postup-demokratii-v-ukraini-1991-2019> (дата звернення 12.10.2019) (2019).
2. Біленкова, Юлія Сергіївна. *Участь політико-правових суб'єктів Української РСР в розробці та утвердженні основних інститутів нового міжнародного права (1944-1991 рр.): історико-правове дослідження*. Diss. Львів, 2019.
3. Кудряченко, Андрій Іванович. "Геополітичні виклики сучасної України." *Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. щокварт. зб.* 1 (2006): 167-174.
4. Самсонова, М. А., and Л. І. Бадєєва. "Всеукраїнський референдум 1991 року." (2020).
5. Тарасов, В. В. "Етимологія горбачовської гласності (1985-1991 рр.) як проблема сучасної історіографії." *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]*. Серія: Історія 18 (2010): 381-387.

ЖІНОЧЕ ПИТАННЯ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ: ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ІСТОРІЇ ТА ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

*Вайс Кароліна Володимирівна
аспірантка кафедри модерної історії України
та зарубіжних країн Факультету історії та
міжнародних відносин Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3653

Жіноча історія, як самостійний напрямок, виокремилася досить нещодавно, а саме на початку 1970-х рр. Це пов'язано насамперед із другою хвилею фемінізму в Європі та США у другій половині 1960-х рр. Як зазначає Оксана Кісь, причиною жіночого руху стало розуміння того факту, що не зважаючи на рівні із чоловіками політичні та громадянські права, все ще продовжувала існувати гендерна нерівність та дискримінація, яка хоч і була прихованою, але не менш небезпечною [1].

Також важливим поштовхом для проведення досліджень у галузі історії жінок став початок процесу відходу від історії подій до соціальної історії, початок якого припадає в західних країнах на рубежі 1960-1970-х років [2, с. 9].

В Польщі питання жіночої історії безперервно пов'язана із професоркою Анною Жарновською (Anna Żarnowska), яка на початку 80-х років почала досліджувати гендерні питання і нерівність, економічний, соціальний вплив на жіночу статтю та їх та соціальний статус. В результаті цього було створено в 1989 році дослідницьку групу соціальної історії Польщі XIX і XX ст. при Історичному інституті Варшавського університету, яка працювала над новою тематикою в польській історичній науці.

Один з її найважливіших проектів Жарновської була серія томів «Жінка і..., яку вона створювала разом із своїм студентом Анджей Ставарц (Andrzej Stawarz). Ці історичні гендерні дослідження, унікальні для тогочасної Польщі, і саме завдяки їм вивчення жіночої проблематики стало важливою складовою польської історіографії [2, с. 10]

Доречним є цитата англійської письменниці, яка видавалася під псевдонімом Джордж Еліот, «Найбільше нам потрібно вивчати те, що найбільше залишається непоміченим».

Ця цитата підкреслює потребу у дослідженні ролі та внеску жінок в розвиток суспільства, які довгий час залишалися без уваги. Вивчення ролі та життя жінок у цей період є важливим завданням, оскільки воно дає нам можливість краще зрозуміти складний контекст того часу та їхній внесок у суспільний розвиток. І для того, аби побачити повну картину минулого, нам потрібно і далі продовжувати відновлювати жіночу історію.

Дослідження історії жінок в Польщі міжвоєнного періоду мають велику важливість та актуальність для сучасності з кількох ключових причин. Перша причина – це повторне висвітлення історії, метою якого є відновлення історичних фактів та подій, які були втрачені або «замовчувалася». Це допомагає подивитися на історичні події під іншим кутом, та розкрити внесок жінок, який може бути недооцінений. Не йде мова про переписування історії як такої, мова йде лиш про висвітлення історії, яка містила б знання про роль та вплив жінок в ній.

Дослідження історії, яка базувалася на знаннях про минуле та участі в ній жінок, проводилися та висвітлювалися ще в Другій Речі Посполитій, зокрема тижневиках, таких як «*Bluszcz*», «*Kobieta Współczesna*», а також у «*Gazetka dla Kobiet*»... Як стверджує Ева Май (Ewa Maj), «Ідея полягала в тому, щоб перебудувати світ за участю жінок і для жінок, щоб наступні покоління мали підготовлений ґрунт для подальшого пізнання ролі жіночого чинника у великих подіях»[3, с. 124, с. 137]

Не можна не погодитися із твердженням Ельжбет Сала (Elżbieta Sala), відсутність уваги до жіночого досвіду в історії призводить до втрати можливості передачі цього досвіду між поколіннями. Це означає, що кожне нове покоління жінок змушене починати спочатку і знову та знову намагатися розкрити та зрозуміти своє історичне становище [4].

Іншою причиною є вивчення гендерних аспектів. Дослідження історії жінок із цієї перспективи допомагає зрозуміти, як стать впливала на життя та можливості жінок міжвоєнної Польщі, і допоможе зробити висновки, як це може впливати на сучасне суспільство. Простеження за трансформацією та формами дискримінації жіноцтва в культурно-історичному контексті допоможе усунути численні гендерні нерівності. Вивчення ролі жінок в історії міжвоєнної Польщі допомагає нам краще розуміти те, як змінювалися стосунки між чоловіками і жінками та як це вплинуло на саме суспільство того часу. Багато жінок брали активну

участь у різних сферах життя, таких як політика, культура, економіка і освіта, і це мало значущий вплив на формування сучасного польського суспільства.

На нашу думку, важливо враховувати різні сфери впливу жінок та застосовувати різні підходи до дослідження їхньої історії. Для більшого розуміння ролі жінок, ми повинні виділяти та вивчати їхні досягнення в різних галузях, таких як економіка, політика, соціальні взаємини та культура.

Окрім цього, дослідження жіночого питання можуть виявляти і попереджувати стереотипи та дискримінацію, які можуть існувати або виникати в сучасному суспільстві. Один із типових стереотипів, який існує і до цих пір, що головною функцією жінки є бути домогосподаркою, матір'ю та берегинею домашнього вогнища. Прикладом дискримінації в міжвоєнний період був ряд законів, а саме: У 1924 році було введено правила, які скорочували працевлаштування заміжніх жінок у державних установах. У 1926 р. автономний Сілезький сейм ухвалив акт про припинення вчительських відносин внаслідок одруження вчительки, унеможливлюючи роботу заміжніх жінок. Були масові звільнення вчителів, починаючи з найменшого стажу роботи. Таке рішення підтримувалося церквою, а також деякими жінками, які стверджували, що жінок викидають з роботи заради блага сім'ї [5]. Прикладом цього може бути опублікований в 1929 році текст Валерії Матвіцької з Каліша в газеті «*Bluszcz*»: Чи повинна заміжня жінка працювати?

На сьогоднішній день жінки в Польщі надалі потерпають від дискримінації, причиною якої є існування гендерних стереотипів, які зберігаються в суспільстві. Наразі жінки частіше відчували дискримінацію за ознакою статі, ніж чоловіки (29% жінок порівняно з 3% чоловіків) [6], і більшість стереотипів пов'язані саме із роллю жінки в родині. Тому усунення стереотипів щодо соціальних ролей жінок і чоловіків та заснованих на них упереджень є одним із головних завдань дослідження історії жіноцтва.

Не менш важливою причиною таких досліджень є підвищення свідомості, насамперед усвідомлення жіночого внеску в розвиток та становлення суспільства, посилення обізнаності про важливі жіночі постаті, події та досягнення. Окрім того, вивчення історії через призму жінок може допомогти активізувати активність жінок в суспільному житті, та надихати їх до дій, що в свою чергу може позитивно вплинути на самосвідомість.

Отже, на протязі тривалого періоду польські жінки вели боротьбу за свої права на освіту, політичну активність та особисту свободу. Навіть у сучасний час польські жінки продовжують протистояти гендерній дискримінації, яка активно проявляється через висловлювання політиків чи прийняті закони, зокрема, такі як закон про заборону абортів.

Література:

1. Кісь О. Р. Жіноча історія як напрямок історичних досліджень: становлення феміністської методології. *Український історичний журнал*. 2012. № 2. С. 159-172.
2. Dajnowicz M., Miodowski A. (red.). Refleksje o współczesnych badaniach historii kobiet. Materiały do badań, dokonania, kierunki, upowszechnianie i popularyzacja. *Historia kobiet, źródła, metody, kierunki badawcze*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. 2022. S. 9-2.
3. Maj E. Historia czy herstoria w prasie dla kobiet w Polsce międzywojennej. Ogólnopolska Konferencja Naukowa «Badania historii kobiet polskich na tle porównawczym. Kierunki, problematyka, perspektywy», Białystok, 11-13 czerwca 2021. S. 119-138.
4. Sala Sala E. Przemilczana historia polskiego feminizmu. W: Pałęcka, Alicja, Szczodry, Helena, i Warat, Marta (red.). *Kobiety w społeczeństwie polskim*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 233-250.
5. Czyż M. Celibat śląski. Sejm zakazał mężatkom wykonywania pracy nauczycielki. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://wyborcza.pl/alehistoria/7,121681,19929986,celibat-slaski-historia-z-ii-rzeczypospolitej.html>
6. Kuczyński M. Czy kobiety w Polsce są dyskryminowane? Czy rządzą nami stereotypy? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/RPO-dzien-koniet-czy-kobiety-w-polsce-sa-dyskryminowane-stereotypy>

ЗМІСТ

Теорія держави і права. Філософія права

Гайду Сергій Васильович

ПОЛІТИЧНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ:

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ.....3

Лисенко Анна Володимирівна

ОСОБЛИВОСТІ ДЕЛЕГОВАНОГО ЗАКОНОДАВСТВА:

ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ.....6

Сухонос Володимир Вікторович

МОНАРХІЧНА ІМПЕРІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ТРАНСФОРМАЦІЇ

ПЛЕМІННИХ СОЮЗІВ.....10

Конституційне право. Конституційне процесуальне право.

Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.

Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право

Yana Benedyk

ENERGY SECURITY OF THE EUROPEAN UNION:

REDEFINING THE CONCEPT AMID THE RUSSIAN

AGGRESSION AGAINST UKRAINE.....14

Апанасько Іван Володимирович

ПРОЦЕС ПОКАРАННЯ РФ ЗА ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ

ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-

УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....17

Васильченко Дар'я Ігорівна

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

АВІАПЕРЕВЕЗЕНЬ ПАСАЖИРІВ.....26

Волошкевич Геннадій Андрійович

НЕГАТИВНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ПРАВА ОСОБИ НЕ БУТИ ПІДДАНИМ КАТУВАННЮ,

АБО НЕЛЮДСЬКОМУ ЧИ ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ

ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ АБО ПОКАРАННЮ.....28

<i>Мартиновський Володимир Володимирович</i> ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	32
--	----

<i>Науменко Наталія Миколаївна</i> МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ РЕАДМІСІЇ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА РЕСПУБЛІКОЮ МОЛДОВА.....	35
--	----

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

<i>Ernest Gramatskiy</i> TO THE ISSUE OF EUROPEAN INTEGRATION AND PRIVATE INTERNATIONAL LAW OF UKRAINE.....	42
---	----

<i>Солоха Олег Володимирович</i> ФОРМИ УЧАСТІ СУДУ У СПРИЯННІ ПРИМУСОВОМУ ВИКОНАННЮ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ.....	46
--	----

<i>Уланська Марія Олександрівна</i> СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ ТВОРУ В АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ ТА ОБ'ЄКТІВ, ЗГЕНЕРОВАНИХ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ.....	49
--	----

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

<i>Андросович Любов Григорівна</i> КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УЧАСНИКІВ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ.....	52
--	----

<i>Баранець Володимир Анатолійович</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДІЗНАННЯ У ФРАНЦІЇ.....	55
--	----

<i>Голодник Юрій Андрійович</i> ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН.....	57
--	----

<i>Лисак Ангеліна Андріївна</i> СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	60
--	----

<i>Самсонов Олег Васильович</i> СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ.....	62
--	----

<i>Таранець Ксенія Олександрівна</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ І ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	65
--	----

<i>Тітова Наталія Віталіївна</i> НЕСАНКЦІОНОВАНЕ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ, ЩО ПРИЗВОДИТЬ ДО ВТРАТИ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ, ЩО ПІДТВЕРДЖУЮТЬ АБО СПРОСТОВУЮТЬ ПОДІЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЯКА ПІДЛЯГАЄ ДОКАЗУВАННЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВОПОРУШЕННІ.....	71
--	----

**Господарське право. Господарське процесуальне право.
Екологічне право. Земельне право. Аграрне право.
Фінансове право. Банківське право**

<i>Дмитрюк Іван Олександрович</i> ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК АСПЕКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	76
---	----

<i>Добровольська Володимира Володимирівна</i> ЩОДО ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ КРИПТОВАЛЮТИ.....	80
--	----

<i>Малолітнева Веста Костянтинівна</i> ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ ЯК ПРАВОВИЙ ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ ПЛАНУ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЗА НАПРЯМОМ «ПРАВА ЛЮДИНИ».....	82
---	----

Озадовський Ілля Леонідович

ЩОДО ВИДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ, У ЯКИХ МОЖЕ БУТИ
СФОРМОВАНО ВИСНОВОК ВЕРХОВНОГО СУДУ
ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА.....85

Історія держави і права. Історія політичних і правових вчень

Мінченко Марина Василівна

ФУРІН ІВАН ВОЛОДИМИРОВИЧ: ПОГЛЯД КРІЗЬ СТОРІЧЧЯ
НА ПОСТАТЬ МЕДИКА І ДИРЕКТОРА.....89

Ухач Василь, Ухач Олександра

ГЕНЕЗА ОBOB'ЯЗКУ ЗАХИСТУ БАТЬКІВЩИНИ
У ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ
ТА ГЕТЬМАНАТУ (1917-1918 РР.).....90

Історія становлення української державності

Побережець Ганна Степанівна

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ У 1991 РОЦІ
ТА ПЕРЕХІД ДО ДЕМОКРАТІЇ.....95

Історія країн світу та міжнародні відносини

Вайс Кароліна Володимирівна

ЖІНОЧЕ ПИТАННЯ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ:
ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ІСТОРІЇ ТА ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ.....98

Наукове видання

«Актуальні дослідження правової та історичної науки»

Рік заснування – 2018

Видання виходить 10 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 25.09.2023
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net

